

GLOSE BIBLICE

DELEGAȚIA F.C.E.

LA CONGRESUL MONDIAL EVREIESC

Din cer, legea coboară pe pământ...

de Șef rabin dr. Moses Rosen

I. DOUĂ TABLE —

O SINGURĂ LEGE

Pericopa Itro (20 Şvat — 1 februarie 1975)

וְיָהִי קוֹל ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרָתָא

„Iar glasul șofarului creștea mereu mai puternic. Moșe vorbea și Dumnezeu îi răspundea prin glasul-1” (Exodul 19,19).

Ieșirea din Mitraim n-a fost un scop, ci un mijloc. Ea trebuia să aducă pe robii de ieri spre revelația sinaitică. Moșe a aflat acest lucru încă atunci când a primit misiunea divină de a-și dezrobi frații. „הַנֹּשֵׁב אִתְּךָ אֶת הַעַבְדִּים הַהֵם בְּעֵינֵי הָאֵלֶּיךָ” (Exodul 19,19).

„Cînd vei scoate poporul din Mitraim, veți sluji lui Dumnezeu pe acest munte” (Exodul 3—12). Nu numai sclavia fizică trebuia să înceteze, ci și cea morală. În fața muntelui Sinai avea să răsună legea menită a reda omului demnitatea, a-l învăța să lupte și să muncească pentru fericirea sa și a societății.

„Pentru ce — se întreabă învățații — a fost nevoie de două table ale legii? Nu încăpeau, oare, cele zece porunci pe o singură tablă?”

„Au fost necesare două table — răspund ei — pentru că pe una s-a fie orînduite principiile de bază ale raporturilor credinciosului cu Divinitatea, iar pe cealaltă să se afle cele menite a reglementa relațiile dintre om și semenul său. Două table, la fel de importante prin conținutul lor, la fel de sfinte prin etica lor, iată cele două idei călăuzitoare ale întregului mozaism”.

Respectarea poruncii „Eu sint Domnul Dumnezeu tău” e deci la fel de sfîntă ca și aceea a imperativului „să nu uciți” sau „să nu furi”. Nu poate fi bun credincios acel care se limitează la pîșenie și evlavie în rugăciune dar crede că poate călca dezideratele etice ale aceluiași Decalog, deziderate care cheamă la respectarea vieții, muncii și demnității aproapelui nostru.

Însăși cea dintîi poruncă pe care am menționat-o și care conține prezentarea unicității lui Dumnezeu, glăsuiește: „Eu sint Domnul Dumnezeu tău care te-am scos din Mitraim, din casa sclaviei”.

Dumnezeu nu se înfățișează credinciosului prin actul cosmogoniei. În loc să spună că El e acel care a creat cerul și pămîntul, preferă să amintească faptul că i-a scos din robie. Prin această declarație Divinitatea vrea să arate că mai important decît însăși creația lumii este momentul cînd oamenii au încetat de a fi sclavi; căci numai libertatea dă vieții un sens, numai izbînda dreptății ferește lumea de răpire. Întreaga creațiune nu se poate menține dacă nu e guvernată de o lege morală.

Încisivă e ironia legendei midrașice care n-l înfățișează pe Dumnezeu cîtreierind, înaintea momentului sinaitic, cu legea în mînă pe la diversi regi ai noroadelor și întrebîndu-i dacă doresc să-l primească învătura. Regii lui Esav și ai lui Ismael se sperie cînd aud că în ea e scris „să nu furi”, „să nu uciți” și o resping. Astfel de principii loveau în însăși temelia stăpînirii lor. Robii care au suferit odinioară atît de crunt de pe urma jafului și crimelor făcute de tirani au primit-o însă cu însuflețire, strigînd וְנִשְׁמָה „O vom împlini și o vom asculta”.

Glasul de pe Sinai care vestește că lumea nu e o junglă, a găsit la început un slab ecou. Veac de veac însă acest glas pătrunde din ce în ce mai mult în inimile și conștiințele celor ce cred, căci vorbește despre cele mai frumoase năzuințe.

II. REVELAȚIA LUI ITRO

וְיָהִי יוֹם הַשְּׁלֵשִׁים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אֶהֱרָתָא

„Acum am aflat că mai mare e Dumnezeu decît toate zeitățile (am aflat aceasta) în ceea ce au unelît împotriva-le.” (Exodul 18,11).

Cuvintele acestea aparțin preotului ne-evreu Itro. După ce află despre toate cele ce s-au împlinit cu poporul lui Israel, el își îndreaptă pașii spre pustii Sinai spre a asculta din gura lui Moșe explicația unor evenimente pe care încă nu le înțelege. Niciind pînă atunci nu i-bzbutiseră robii să-i învingă asuprașorii, niciind n-a răsunat pînă atunci un cîntec mai mîrît de preamărire a omului decît acela de la trecerea Mării Roșii. Moșe i-a povestit epopeea celor dintîi sfîrîmători de cătușe împilatoare, i-a vorbit despre dreptatea immanentă care pînă la urmă învinge, căci Dumnezeuul dreptății e cel care a creat această lume.

Itro a slujit multor zeități. Ele înfățișau pluralitatea forțelor care se înfruntă, concepția că războiul dintre elementele naturii, dintre oameni și colectivități e în firea lucrurilor. El credea că lumea aceasta nu e altceva decît o permanentă ciocnire între zeități, o luptă necontenită în care izbînda e a celui mai tare și „vai de cei învinși”. Acum el află că „mai mare e Dumnezeu decît toate zeitățile”, că există o forță, una singură, care călăuzește destinele tuturor, iar Farao cuarele sale de luptă, Amalec cu săbiile sale ascuțite, toți cei puternici dar nelegiuiți se prăbușesc în fața celor care, deși n-au forță au însă dreptatea și adevărul de partea lor. Tocmai în „ceea ce au unelît împotriva-le” dușmanii asuprașorii, tocmai în eșecul încercărilor lui Farao de a readuce în robie pe cei care au pornit spre libertate, tocmai în faptul că unelîtirile războinice ale lui Amalec au eșuat, Itro zărește prezența lui Dumnezeu, care întrușipează de-a pururi victoria dreptății.

„שִׁשֶׁה יְיָ בְּאוֹתָא עֲצָא” „Treisfetnici l-au sfătuit pe Farao ce are de făcut cu pruncul Moșe. Bileam l-a îndemnat să-l ucidă; de aceea răsplăta sa a fost că a sfîrșit prin a fi ucis. Iov a tăcut; crunte suferințe l-au urmărit pentru că n-a vorbit, atunci cînd cuvîntul său putea contribui la salvarea unei vieți omenști. Itro a pledat pentru ca pruncul să trăiască; de aceea urmașii săi aveau să ajungă la cele mai înalte demnități. (Sota 11). Simpatia și recunoștința au izvorit întotdeauna spontan din inimile noastre

(Continuare în pag. V-a)

Altarul sinagogii rabinului Friedman (Buhuși)

Motive biblice în folclorul românesc

Influența motivelor ebraice asupra folclorului literar românesc își găsește o multitudine de explicații, care nu se exclud, ci dimpotrivă, interpretările deduse printr-un principiu unic și exclusivist fiind sortite eșecului. Unul din canalele de pătrundere se configurează în secolele XV—XVI, cînd, datorită căderii Constantinopolului s-au refugiat și în Țările Românești intelectuali greci, în special clerici, aduși de domnitori pentru organizarea vieții religioase. Se naște atunci o perioadă de emulație spirituală, în care un loc important îl ocupă literatura religioasă, cunoscută ca dătătoare de normă pentru formația intelectuală a cărturarilor evului mediu. În afara literaturii religioase în limba slavonă care începuse să circule mai intens pentru uzul clasei stăpînitoare și al clericilor, trimiși „pentru desăvîșire” la Muntele Athos, în mănăstirile slave (Zografu, Hilandar) și în Serbia, apare și o altă categorie de texte care se adresează unui cerc mai larg de cititori, cuprinzînd atît literatură religioasă apocrifă cît și legende compuse imaginativ în jurul povestirilor din Biblie. Acestea sînt reunite sub numele de „cărți populare”. Circulația acestor cărți slavone în Țările Românești pune o problemă destul de dificilă cercetătorilor de cîine erau citite și cui se adresa? Mai pot fi ele denumite cărți populare, cînd sînt scrise în limba pe care poporul nu o înțelegea? Pe de altă parte, cuprinsul lor, apropiat de creația populară a basmelor, le arată înrudite cu gustul pentru fabu-

los și pentru concret-justițiar al maselor. Probabil că accesibilitatea lor în rîndurile poporului se datorește tot preoților care știau slavonește. O dovadă elocventă: mai toate traduceri românești ale cărților populare din secolele XVI—XVIII le aparțin lor. Oprindu-ne la acele povestiri biblice la care se referă „cărțile populare”, trebuie să specificăm că — la rîndul lor — ele își au rădăcinile în Biblie. Se știe — mai ales în urma cercetărilor lui Frezer („Le folklore dans l'ancien Testament”) că Biblia, care a fost scrisă în rîstimpuri diferite, a avut o largă temelie în creația populară. În decursul vremii, rabinii au amplificat cu interpretări proprii anumite pasaje care se pretau la analize mai largi. Interpretări care, intrate din nou în circuit, au fost recreate de imaginația colectivă a poporului. În acest fel au apărut legende inspirate de Biblie. De la evrei au trecut în lumea elenistică din Asia Mică și Egipt, de aici au ajuns pe tîrmurile Bosforului. În literatura bizantină ele au fost clasate în colecții de material apocrif numite „Pali”, și în istoriografia bizantină cu caracter popular — în hronografe. Dintre legende care au circulat în veacurile XV—XVI în limba slavonă în Țările Românești amintim: Povestirea despre capul lui Adam, Cuvîntul proorocului Daniil despre împăratul Navuhodonosor, Revelația lui Avraam. Cea din urmă, mai des citată sub numele de „Testamentul lui Avraam”, a cunoscut o foarte largă circulație în lumea medievală balcanică și apuseană, din cauza subiectului său fantastic: Îngerul vizitează pe Avraam și-l duce în cer să vorbească cu Dumnezeu; Avraam nu vrea să moară și se întoarce pe pămînt, unde-l urmărește moartea, sub chip de femeie. În cele din urmă, moartea i se înfățișează în adevăratul ei chip și-i dă lui Avraam să bea din paharul care-i va curma viața. Motivul a resuscitat în tipul de basm privitor la omul care încearcă să păcălească moartea. Una din prelucrările cele mai cunoscute în limba română aparține lui Creangă („Ivan Turbincă”).

Tot în această perioadă semnalăm prezența în Țările Românești a două manuscrise avînd la bază prelucrarea unui străvechi text ebraic: „Cartea tainică a lui Enoch”. Autorul introduce aici figura lui Satanail, diavolul care luptă neîncetat împotriva creației dumnezeiești; împotriva lui se înarmează ca oșteni îngerii. Enoch are convorbiri cu Dumnezeu, care-i dezvăluie taine pe care nici îngerii nu le cunosc despre creația lumii. Motivul a făcut carieră în tipul basmelor avînd ca nucleu conflictual lupta împotriva unui asuprașor: zmeu, diavol, balaur sau împărat și boier lacom, hapsîn și circotas.

Se știe de altfel că multe tipuri de basme (cronici de curte, romane ale destinelor și problemelor imperiale, triumful isteșimii și prețuirea înțelepciunii etc.) coboară direct din cărțile populare și din alte scrieri din literatura medievală.

Un eveniment care marchează o nouă etapă în pătrunderea elementelor biblice în folclorul românesc este apariția scrișului în limba română. Odată cu tradu-

E SUHOR

(Continuare în pag. II-a)

IDIȘIST JAPONEZ

Profesorul Rokuichi Sugita din Japonia este autorul mai multor cărți despre istoria evreilor. El posedă o bibliotecă cu peste 5000 de volume referitoare la iudaism.

Un alt cercetător nipon, Shin Hasegawa, a publicat de curînd o carte despre iudaism. Există și un idișist japonez, profesorul Kazuo Ueda, care a făcut din studiul limbii idiș preocuparea sa principală.

Rabinul comunității (cu 800 de membri) din Tokio ține prelegeri, traduce în niponă vechi texte evreiești și se ocupă de editarea unui dicționar hebreo-nipon. În Japonia există o societate pentru studierea Bibliei și o societate pentru studii iudaice. La Universitatea din Kyoto a fost inaugurat, în actualul an universitar, un ciclu de conferințe privind istoria evreilor.

Motive biblice în folclorul românesc

(Urmare din pag. 1-a)

cerea scrierilor bisericești în românește se traduc și cărțile populare. Este sigur că cele mai vechi manuscrise datează de la sfârșitul secolului al XVI-lea. Un fragment din „Pălia românească”, o expunere în formă de cronică amplificată a textului biblic mergând de la zidirea lumii până la judecatori inclusiv, a fost publicată de M. Gaster în a sa „Chrestomatie”. Fragmentul se referă la personajul misterios Melhisedec din „Cartea Facerii” (XIV, 14), preot care a ospătat pe Avraam după lupta cu împăratul Elamului pentru eliberarea lui Lot. Melhisedec (Regele dreptății — ebr.) era fiul împăratului păgîn Sedec și al Selmei. Mai avea un frate, Sedec, el însuși numindu-se în copilărie numai Melhi (rege — ebr.). Prevenit de mama sa că tatăl vrea să-l jertfească idoloilor, Melhi se refugiază pe muntele măslinei, Eleon, și trăiește ca pustnic șapte ani până ce, din porunca Domnului, Avraam îl ia în casa sa și-l dă dijma din toate. Motivul a trecut în basmele privitoare la relațiile familiale (conflictele filiale rezolvate printr-o justiție immanentă).

În secolul al XVII-lea sfera traducerilor de cărți populare din patrimoniul literaturii bizantine-slave se lărgeste mult. Printre alte cărți populare care circulă acum (Alexandria, Varlaam și Ioasaf, Fiziologul, Joca monachorum etc.) este și „Albinușa” care nu trebuie confundată cu „Albina” (Melissa) monahului Antonie, tipărită în grecește pe vremea lui Neagoe Basarab. „Albinușa” este o traducere prin intermediar sîrbesc a faimoasei colecții de maxime alcătuite în secolul al XIII-lea de călugărul benedictin bolognez Tommaso Gossadini, „Fiore di virtù”. Printre sursele de inspirație a maximeilor cuprinse în „Floarea virtuții” aflăm și extrase din Biblie. De exemplu: „Noaptea s-au făcut pentru că să socotească omul ce va face ziua”; sau: „În fieșcare lucru ce vei să faci socoteaște ceale ce vor să vie”.

În veacul al XVIII-lea, veac în care influența elenismului a dat un serios impuls literaturii culte, cărțile populare au constituit — în lipsa unei tradiții literare beletristice — modele clasice pentru scriitori, pătrunzând nu mai puțin și în folclor. În afara a două cronografe parvenite pe teritoriul românesc prin filieră grecească (primul aparținând lui Dosoftei, mitropolitul Monembasiei, iar secundul derivând din cronograful lui Mathei Cigala, cretan de origine, parohul bisericii grecești din Veneția), ambele semnalate pentru prima dată de M. Gaster, circulă acum încă trei tipuri de cărți populare: „Întrebări și răspunsuri”, „Erminile” și „Cazanile”. Prima completează elementele de folclor ale Bibliei. Este alcătuită în formă de chestionar și cuprinde un amalgam de material biblic și apocrif. Favorizată de structura ei, pretabilă șezătorilor sau călătorilor, ea s-a perpetuat în tradiția populară orală până la începutul secolului XX. Faptul e atestat de o serie de folcloriști români, printre care Gh. Dem. Teodorescu, N. Georgescu-Tristru și alții.

O altă legendă, care a cunoscut ulterior Adam, pe care o spun țărani români la orațiile de nuntă, își găsește sursa într-o veche tradiție talmudică. Se spune că trupul lui Adam a fost creat într-un loc curat, anume Locul Templului, din pământ roșu, negru, alb și cafeniu, luat din cele patru părți ale lumii. În creația de nuntă se arată că literele din care e compus numele lui Adam sînt inițialele celor patru puncte cardinale. Dovadă că textul provine prin intermediu grecesc este faptul că numai în alfabetul grecesc numele lui Adam corespunde cu inițialele celor patru puncte cardinale.

O altă legendă care a cunoscut ulterior o largă circulație în folclorul popoarelor este cea referitoare la gingăvia lui Moise. În istoriografia bizantină legenda a intrat prin opera unor scriitori evrei elenizați ca Philo și Iosefus Flavius (v. „De antiquitate Iudeorum”) de unde s-a perpetuat până în ultimele cronografe. Gingăvia lui Moise e explicată în chipul următor: Într-o zi, faraonul jucându-se cu Moise, acesta i-a luat coroana de pe cap. Acest gest a fost interpretat de faraon drept o prevestire că acest copil îi va uzurpa într-o zi locul. Ca să demonstreze inocența copilului, fiica faraonului a cerut să se aducă două tipși, una cu galbeni și alta cu jăratec. Dacă pruncul va întinde mîna spre galbeni însemna că e vinovat, altfel nu. Pînă la urmă, copilul a scăpat de la moarte întinzînd mîna spre jăratec și bîgînd chiar un cărbune în gură, iar și-a ars limba și a rămas gingăvit. Motivul acestei legende se răsfrînge în chipul basmelor „Bildungsroman” privind evoluția eroului de la copilărie la maturitate, cînd însușirile deosebite ale ace-

stă se ascund îndărătul unor aparențe nefavorabile (defecte de vorbire, de mers, de comportament etc.).

Motivul somnului îndelungat pentru a scăpa de o nenorocire, prezent alături de alte teme — nu numai în basmele românești, ci și în folclorul diferitelor popoare din Europa și Asia — își are originea într-o legendă despre profetul Ieremia, prezicătorul căderii Ierusalimului. Forma cea mai veche se găsește în Talmudul ierusalimitan. Spre a cruța pe Avimeleh de chinurile robiei babiloniene, Ieremia i-a dat un somn de 70 de ani, de la năruirea templului pînă la reînnoirea din robie și rezidirea templului. Despre geneza acestei legende și fuziunea a șase forme preexistente ei, Moses Gaster discută pe larg într-un articol publicat în „Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums”, (XXX — 1881 — p. 78 și urm.; p. 130 și urm.; p. 386 și urm.; p. 416 și urm.).

În comentariul agadic la Cartea Esterei alcătuit în secolul al V-lea și transmis prin intermediul lui Mihail Glycas hronografelor neogrecești din secolul al XVIII-lea se află și un ciclu de legende dedicat lui Solomon. Una din acestea, descriind disputa despre înțelepciune dintre regele Solomon și regina Saba, se oprește asupra ghicitorii deosebit de dificile date de regina Saba; Solomon este pus să deosebească fetele de băieți dintr-o grupare de zece copii îmbrăcați și pieptănați identic. Solomon o rezolvă dînd dispoziție copiilor să se spele pe mîini și distingînd fetele de băieți după modul de-a se spăla. Acest motiv a căpătat de asemeni o largă circulație în basmele românești.

Una din legende despre puterea lui Solomon se împletește cu legenda brașoveană menită să explice stema veche a orașului: o coroană pe un mînușchi de rădăcină. În timpuri foarte îndepărtate, susține respectiva legendă, orașul a fost invadat de șobolani, care amenințau să distrugă viața oamenilor. De spaimă, copiii se refugiază în pădure unde găsesc într-o scorbura de copac coroana regelui Solomon. Cu ajutorul puterii ei miraculoase, copiii reușesc să alunge șobolanii din cetate. De aici numele german al Brașovului, Kronstadt („cetatea coroanei”).

Tot o aluzie la înțelepciunea și puterea miraculoasă a lui Solomon este probabil

faptul că în popor vrăcii poartă numele de solomonari.

Folclorul ebraic captează și transmite la rîndu-i în Europa evului mediu o serie de motive laice de tipul „castelelor în Spania”, pedepsele zgîrceniei, creștinii vasalului către stăpînul său etc. Primele două își au originea în folclorul indian („Panciatantra” și „Hitopodesta”). „Panciatantra” a fost tradusă în limba persană pe vremea lui Cosroe Nusirvan, contemporan al lui Justinian. În arabă ajunge în secolul al VII-lea prin intermediul lui Abdalah ibn Almokaffa, persan trecut la mahomedanism, înfățișat în dregătorii importante la curtea califilor din Bagdad. Textul lui Abdalah ibn Almokaffa parvine în Europa pe trei căi: printr-o traducere greacă din secolul al XI-lea, printr-o traducere ebraică din secolul al XII-lea, care a proliferat în latină, germană, spaniolă, italiană și printr-o traducere persană din secolul al XII-lea. Terța poveste datează din veacul al VI-lea î.e.n. și a fost stilizată în Asiria. Tema înțelepciunii și credinței unui vasal față de stăpînul său a trecut în „Cartea lui Tobit”. Primele două povestiri au circulat în folclorul românesc pe cale orală, primul scriitor care le-a cules și stilizat fiind Anton Pann (v. „Planul simiguiului” din „Fabule și istorioare” și pătaniile dascălului Badea — ilustrație la capitolul „Despre cumplăte și zgîrcenie” din „Povestea vorbeii”). Ultimea, care a fost tradusă în românește în 1708 de către ieromonahul Vartolomei sub titlul „Povestea lui Archir și Anadan”, face parte din seria de cărți populare care au circulat intens în Țările Românești în veacul al XVIII-lea. Multe din maximele acestui roman de curte au fost utilizate de același Anton Pann în „Povestea vorbeii”.

Indiferent de atmosferă, care este sensibil alta, stilizată potrivit structurii psihice și civilizației unui popor sau ale unei societăți anume, aceste motive folclorice umind bagajul spiritual al epocilor vechi cu experiența omului simplu și încrecat de viață din toate timpurile, asigură prozei populare acea perenitate despre care unul din cercetătorii ei de prestigiu scria: „Este aici ceva care ne surprinde; în timp ce opere de artă au pierit, în timp ce imperii s-au prăbușit, aceste modeste povestiri au supraviețuit, păstrîndu-și locul de onoare în toate școlile Orientului, în toate grădinițele de copii ale Occidentului”.

E. SUHOR

21 000 000

În bilanțurile întocmite în preajma noului an, un fapt a fost consemnat cu majuscule: populația României a ajuns la 21 000 000 de locuitori. Durata medie de viață se situează actualmente în jurul a 70 de ani, aproape de nivelul cel mai ridicat din lume.

CALCUL MODERN

Potrivit ultimelor date, Institutul central pentru conducerea și informatică dispune de 20 de centre teritoriale de calcul. Aproape jumătate din ele sînt dotate cu calculatoare electronice, restul urmînd a fi înzestrate cu asemenea echipamente ultramoderne în anii 1975 și 1976. Alte 70 de centre de calcul funcționează pe lingă mari întreprinderi și centrale industriale, institute de învățămînt, institute de cercetare și proiectare.

ÎN 30 DE ȚĂRI

Întreprinderea „1 Mai” din Ploiești produce astăzi 120 de tipuri de sape cu role pentru foraj, corespunzătoare tuturor straturilor geologice. Unele dintre noile sape pot fi utilizate cu succes pentru forajul la adîncimi de 10 000 de metri. Datorită lărgirii și diversificării producției, cît și ridicării nivelului calitativ al acestor produse, întreprinderea respectivă exportă 82 la sută din volumul anual al producției de sape cu role pentru foraj. Pe lista importurilor figurează firme din 30 de țări.

BILANȚ C.E.C.

În anul 1974, Casa de Economii și Consemnațiuni a emis peste 650 000 de noi librete de economii, numărul total al cetățenilor care economisesc pe librete de economii sau care au conturi personale ajungînd la peste 10 000 000. Acestora li se adaugă numeroși posesori de obligațiuni C.E.C. cu cîștiguri, precum și elevii care economisesc pe foi cu timbre de economii și cecuri de economii școlare. Soldul general al economiilor populației păstrate la C.E.C. a crescut în 1974 cu 4,5 miliarde de lei față de anul precedent.

DEBUT INDUSTRIAL

Combinatul petrochimic de la Borzești dispune de o nouă unitate. Este vorba de instalația de Gamacid-B, substanță care stă la baza producției unor insecto-fungicide de mare eficiență. S-au creat astfel condiții pentru realizarea unor produse chimice care acționează, selectiv, asupra insectelor dăunătoare din agricultură și silvicultură.

NOI CONSTRUCȚII PE LITORAL

În cursul anului 1974 și-au petrecut vacanța pe litoral peste 2 milioane de turiști, dintre care aproape jumătate români, cu peste 10 la sută mai mulți decît în anul precedent. Pentru ca litoralul să poată găzdui în viitor și mai mulți oaspeți, în perioada 1976—1980 se vor construi, în special la Mamaia și Eforie Nord, spații de cazare pentru încă 10 000 de persoane.

...ȘI APA A DEVENIT DULCE

Primele suferințe ale fiilor lui Israel, după ieșirea din Mîitram au fost provocate de setea chinuitoare. După trei zile de mers prin pustii ei aveau gîtlejurile și gurile uscate. Problema gravă, care avea să-și păstreze acuitatea în timpul celor 40 de ani de peregrinare prin întinderile deșertice, unde nici un izvoarăș nu-și făcea auzit susurul sinuim vieții. Cînd, la capătul a trei zile de mers prin întinderile aride, poporul a ajuns la Mera și a găsit apă, frunțile s-au însemnat. Bucuria a fost însă de scurtă durată și fericirii de-o clipă îi luă locul disperarea: apa era sărată, imposibil de băut.

„De aceea cîrtea poporului împotriva lui Moșe și zicea: Ce să bem? Atunci Moșe a strigat către Domnul și Domnul i-a arătat un lemn.

Și l-a aruncat în apă și s-a îndulcit apa” (Exodul 15—24,25). Cu alte cuvinte, ca să folosim o noțiune de mare circulație astăzi, am putea spune că apa de la Mera a fost desalinizată.

De-a lungul timpurilor, unii erudiți au avansat diferite ipoteze asupra miraculoasei plante pe care Domnul i-a indicat-o lui Moșe la Mera. Toate aceste ipoteze, fără excepție, se bazează însă pe un element care nu este nicîieri menționat în Biblie, un principiu curios și care pare înrudit cu conceptul cunoscut astăzi sub denumirea de homeopatie. Lemnul arborelui care purifica apa era el însuși sărat-susțin acești erudiți. Pornind de la o astfel de presupunere, sugestiile lor merg de la dafinul roz sălbatic la măsline.

Cele mai multe speculații converg spre dafinul roz, arbore ale cărui frunze sînt înrustate cu sare și care, în unele țări tropicale, reprezintă o prețioasă sursă de aprovizionare cu folioșul element mineral. Dacă este adevărat că planta respectivă își extrage sarea din sursele de apă sărată, nimeni nu a reușit însă să desalinizeze realmente, adică să obțină apă dulce din apă sărată cu ajutorul dafinului roz sălbatic. Pe de altă parte, cercetările privind aria de răspîndire a dafinului roz infirmă ipoteza amintită. Singurul loc din peninsula Sinai unde a putut fi localizat în decursul vremurilor acest arbore, funciarmente tropical, este actuala oază Nabek, situată în centrul Sinaiului, foarte departe de locul unde fiii lui Israel au trăit miracolul desalinizării. Toate aceste presupuneri și ipoteze privind proveniența „lemnului” indicat de Domnul lui Moșe la Mera țin, așadar de domeniul speculațiilor.

...Și apa amară și sărată de la Mera se făcu dulce și înviorătoare. Miracolul biblic rămîne întreg.

Păstorul, pictură de REUVEN RUBIN

ANIVERSARE

Federația comunităților evreiești din Iugoslavia a sărbătorit aniversarea unui moment important în viața obștei. S-au împlinit 30 de ani de la reconstituirea comunităților după cel de-a doilea război mondial. Mari părți ale țării fiind eliberate încă din 1944, cu un an înainte de terminarea războiului, comunitățile din Belgrad, Novi Sad, Subotica și Split au fost reconstituite încă în toamna anului 1944.

Cu ocazia festivităților, la Split, în cimitirul evreiesc al orașului, a fost dezvelit un monument închinat coreligionarilor care au căzut victime ale nazismului. Monumentul este opera sculptorului Nandor Glid, care a executat și memorialul de la Auschwitz.

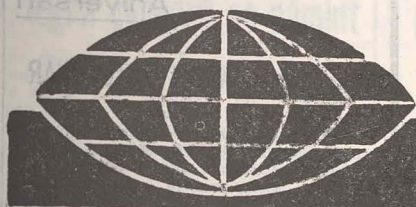
În Iugoslavia trăiesc astăzi 7 500 de evrei.

Evreii din Suomi

Finlanda — cu denumirea ei autentică Suomi — are una dintre cele mai tinere comunități evreiești din Europa. O prezență evreiască este semnalată în vechi cronică, încă din primele decenii ale secolului al XVII-lea. Era vorba, însă, doar de câteva familii. O legislație din anul 1685 interzicea evreilor stabilirea pe teritoriul imperiului suedez din care făcea parte și Finlanda. Restricțiile acestea au fost menținute și chiar înnăsprite o dată cu incorporarea țării, ca Mare Ducat, în imperiul țarist. Un ordin imperial din toamna anului 1827 interzicea chiar și tranzitul evreilor prin Finlanda, un asemenea tranzit trebuind să facă obiectul unei autorizații speciale a țarului. Patru decenii mai târziu se permitea stabilirea în Finlanda a masei evreilor. Drept urmare, la sfârșitul secolului al XIX-lea existau în Suomi circa 1 500 de evrei, în marea lor majoritate meseriași. Mica obște trăia, însă, sub apăsarea unor severe interdicții. Era interzis evreilor să construiască sinagogi, să ocupe slujbe într-o serie întreagă de domenii, să călătorească prin țară fără permise speciale. O decizie a Senatului local, din anul 1899, stabilea că evreii trebuie să obțină la fiecare șase luni o autorizație de ședere în orașul de reședință, localitate pe care nu o puteau părăsi fără o aprobare specială. Decenii de-a rândul, mica obște a desfășurat o perseverentă acțiune pentru dobândirea de drepturi cetățenești depline și pentru posibilitatea de a-și organiza viața religioasă, comunitară.

Constituția din 1947 a Republicii Finlandeze, promulgată imediat după proclamarea independenței, acorda obștei evreiești drepturi cetățenești depline. Pentru prima oară devenea posibilă desfășurarea unei vieți comunitare, religioase normale. În anul 1921 a fost inaugurată la Turku cea dintâi sinagogă din Finlanda. Doi ani mai târziu se constituia prima comunitate a obștei, Comunitatea Israelită din Helsinki.

Actualmente trăiesc în Finlanda 1 200 de evrei, stabiliți în trei centre comunitare: Helsinki (850 de membri), Turku (250 de membri) și Tampere (100 de membri). În fiecare dintre aceste centre funcționează câte o sinagogă. Lângă frumosul templu din Helsinki a fost recent construit un club cultural al Comunității Israelite. La Helsinki și la Turku funcționează cursuri de Talmud Tora. La sediul comunitar din Turku a fost organizată o bibliotecă cu peste 10 000 de volume pe teme privind iudaismul.

meridiane

Mantua: istoria unei comunități

Cea dintâi prezență evreiască la Mantua este ilustrată. „Sefer hamoledot”, una dintre lucrările fundamentale ale eruditului și poetului Abraham ibn Ezra, are ca dată a scrierii anul 1145. Ca loc al creației este menționat înfloritorul oraș cetate italian Mantua. Născut în Spania, la Toledo, Abraham ibn Ezra și-a scris la Mantua, unde a locuit în două rânduri, timp de opt ani, unele din poemele sale liturgice, studiile gramaticale ebraice și comentariile talmudice care l-au făcut celebru.

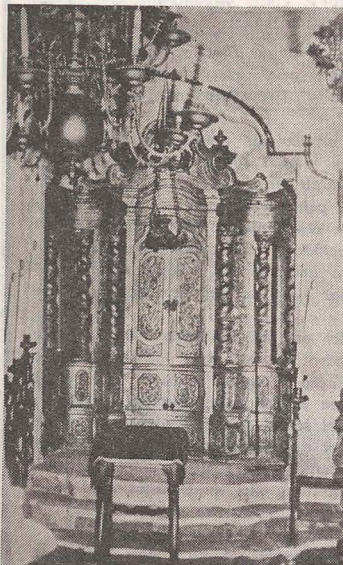
Despre o comunitate evreiască importantă la Mantua se poate vorbi, însă, abia în secolul al XV-lea. Două ordonanțe ale casei princiară Gonzaga, din anii 1386 și 1392, acordau evreilor drepturi cetățenești, inclusiv dreptul la o viață religioasă comunitară nestingherită. Cronici ale vremii semnalau la începutul celui de-al XV-lea secol prezența în oraș a citorva sute de familii evreiești în rândurile cărora se numărau medici, matematicieni, astronomi, filozofi, talmudiști. Un indiciu semnificativ al intensei vieți spirituale a obștei ni-l oferă faptul că Mantua este locul de proveniență al unora dintre cele mai valoroase incunabule ebraice. Au fost identificate 9 incunabule, tipărite la Mantua în anii 1476 și 1477 de Abraham ben Salomo Conat, unul dintre primii editori de tipărituri ebraice. Printre aceste incunabule se numără o scriere a lui Mordehai Finzi asupra calendarului ebraic, cartea de retorică „Nofet zufim” a medicului și rabinului erudit Iehuda Messer Leon ben Iechiel, două volume din „Arba Turim” a rabinului Iacob ben Asher, comentariul renumitului talmudist și filozof Levi Gerson (Gersonide) asupra Pentateuhului, însemnările de călătorie „Iosipon” ale lui Eldad Hadani. Literale cursive de mare frumusețe, folosite, ca și înalta ținută grafică au făcut din cărțile editate de Abraham Conat și apoi de soția acestuia, Estellina, un model pentru tipărișurile ebraice din diferite alte centre.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea obștea din Mantua și-a sporit rîndurile. S-au stabilit în oraș un important număr de familii evreiești care părăsiseră Roma, ca urmare a măsurilor restrictive impuse de Papa Eugen al IV-lea. Din așa numitele „liste de cens” privind plata impozitelor, reiese că în anul 1490 trăiau la Mantua aproape 1 000 de familii evreiești.

Secolul al XVI-lea a constituit cea mai înfloritoare perioadă în viața comunității evreiești mantoveze. Viața spirituală comunitară a cunoscut o mare dezvoltare, Mantua afirmându-se ca cel mai important centru de cultură iudaică din Italia. Din pleiada de erudiți talmudiști, filozofi, istorici, critici, poeți, scriitori, medici, oameni de știință care au activat și au creat în acea perioadă, pot fi amintiți renumitul istoric Assaria dei Rossi, fondatorul criticii istorice evreiești, scriitorul Josef ben Garion, filozoful Jedaia Hapenini, eruditul talmudist Iehuda ben Salom.

JUBILEU

Comunitatea evreiască din Montreal-Canada, a sărbătorit 200 de ani de existență a sinagogii sefarde din acel oraș. Printre cei 350 de oaspeți care au luat parte la recepția oferită cu acest prilej se afla și o delegație a obștei sefarde din Londra. Delegația a predat în dar sinagogii bicentenare o Menora de argint. „Menora aceasta — glăsuiește inscripția gravată — simbolizează lupta Macabeilor pentru credința lor”.

Chivotul unui templu din Mantua

Trupa de teatru și formația de muzică de cameră evreiască figurau frecvent în fruntea programelor artistice patronate de casa princiară Gonzaga.

În ultimele două decenii ale secolului al XVI-lea, populația evreiască din Mantua a fost supusă unui șir de restricții. S-au succedat interdicții de ordin profesional, impunerea unor taxe împovătoare „speciale”, confiscarea de bunuri. În anul 1610 a fost stabilită obligația membrilor comunității de a locui pe un perimetru restrîns al orașului, într-un așa numit „cartier evreiesc”. Doi ani mai târziu intra în vigoare o reglementare de tip ghetto. O ordonanță intitulată „Tolleranze generale” (Permisuni generale) impunea restricții riguroase în ce privește viața în ghetto. Întregul ansamblu de măsuri restrictive era revizuit la fiecare opt ani, de regulă adăugându-se noi limitări ale drepturilor civile.

Atunci cînd, în primăvara anului 1628, orașul a fost asediat de trupele imperiale austriece, populația evreiască a luat parte activă la lucrările de fortificații și la apărarea cetății. O dată cu căderea Mantovei în minile austrieclor, aceștia au alungat din oraș 1 800 de evrei, confiscându-le totodată bunurile. Una dintre primele ordonanțe emise de autoritățile de ocupație austriece, în vara anului 1630, prevedea interzicerea stabilirii evreilor.

Abia după ani îndelungați de exil forțat, evreii originari din Mantua au început să se întoarcă în oraș. În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea unele dintre vechile restricții au fost anulate și au fost create posibilități pentru reconstituirea unei vieți comunitare. În epoca napoleoniană, evreii din Mantua au dobândit drepturi cetățenești depline și libertatea de a-și organiza viața comunitară și religioasă. Obștea din Mantua și-a trimis reprezentantul în Sanhedrinul de la Paris. Mantovezul Abraham Gologna a ocupat chiar, în anul 1807, funcția de vice-presedinte al Sanhedrinului.

După reinstaurarea, în 1814, a dominației austriece, evreii mantovezi au luat parte în mod activ la mișcarea pentru independență. Ca o recunoaștere a meritelor și aportului ei, obștea evreiască a obținut în anul 1866, după ce Mantua s-a alipit regatului Italiei, deplină egalitate în drepturi printr-o lege specială.

În Italia modernă, locul deținut de Mantua în ansamblul așezărilor țării a devenit mai modest. Aceasta s-a reflectat și în ponderea deținută de obștea evreiască în rîndul comunităților de pe meleagurile italiene. Imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial

locuiau la Mantua 800 de evrei, comunitatea mantoveză stîindu-se pe al 26-lea loc, ca importanță numerică, în ansamblul comunităților din Italia.

Nu putem încheia această incursiune în istoria obștei evreiești din Mantua fără să vorbim despre continuatorii de astăzi ai acestei vechi comunități cu frumoase tradiții. Actualmente trăiesc în Mantua 150 de evrei. Sinagoga funcționează zilnic și în incinta ei se desfășoară și cursuri de Talmud Tora. La Clubul cultural evreiesc, care poartă numele ilustrului istoric Assaria dei Rossi, sînt organizate prelegeri și simpozioane pe teme iudaice, au loc seri de lectură din literatura idiș și ebraică. Clubul dispune de o bogată bibliotecă pe teme evreiești. Într-una din săli poate fi văzută o expoziție permanentă cuprinzînd obiecte, documente, fotografii ogîndind viața comunitară de-a lungul secolelor.

M. B.

Edirne — 600 de evrei...

Adrianopole, denumit Edirne, s-a bucurat de renume în istoria iudaismului. În acest oraș turcesc a existat multă vreme o importantă comunitate evreiască.

Cu o prezență atestată documentar încă din secolul al IV-lea al erei noastre, obștea din Adrianopole număra pe vremea imperiului bizantin peste o mie de familii. În secolele XII și XIII această obște a avut mult de suferit de pe urma legislațiilor restrictive și a persecuțiilor de ordin religios, mai ales după introducerea de către împărații Theodosiu și Iustinian a unor edicte care interziceau orice viață religioasă evreiască.

O dată cu abolirea, în 1372, a legislației restrictive și cu permisiunea acordată în 1385 de a se înființa o Ieșiva, s-au pus bazele unei vieți comunitare normale. Prin venirea, după anul 1492, a unui mare grup de familii evreiești exilate din Spania, obștea din Adrianopole s-a dezvoltat numeric. La mijlocul secolului al XVI-lea, așa cum atestă cronicile vremii, exista în oraș o comunitate, în mare majoritate sefardă, numărînd aproape 7 500 de membri. Funcționaau peste 40 de sinagogi iar cele 11 Ieșivot erau vestite și în multe din țările vecine. În perioada următoare, comunitatea din Adrianopole s-a afirmat ca un centru important de spiritualitate iudaică. Acolo au locuit și au creat scriitori vestiți și erudiți ca Iosef Karo (acesta a scris la Adrianopole „Bet Iosef”). Ieșivot, școlile religioase unde își desfășurau activitatea numeroși erudiți ai Talmudului, au avut un rol important în promovarea valorilor iudaice. În decursul secolului al XIX-lea grupuri de evrei, veniți din Germania, Polonia, Italia și Ungaria s-au stabilit la Adrianopole. La începutul secolului actual, în oraș existau 20 000 de coreligionari grupați în patru comunități: askenazim, sefardzi, bizantină și italiană.

Împrejurări nefericite au dus la declinul orașului și, implicit, la declinul comunității evreiești din acest centru. În 1902 un incendiu a mistuit o parte a Adrianopolului. Trei ani mai târziu, un alt incendiu mistuia aproape în întregime restul orașului, transformînd în ruine toate cele 29 de sinagogi și cele 50 de Ieșivot care se aflau atunci în funcțiune. Șirul de războaie balcanice au accentuat exodul populației din orașul devastat.

Acum, în fostul Adrianopole, actualul Edirne, trăiesc 600 de evrei. Templul impunător, construit pe ruinele uneia din vechile sinagogi, cursurile Talmud Tora și de ebraică perpetuează tradițiile iudaice.

ȘIL-HOIF

Ce regisor de geniu a pus la punct spectacolul din Șil-hoif, curtea sinagogilor din târgul copilăriei? De unde a luat atita culoare, pitoresc și mișcare? Și de ce, după atîția ani, personajele continuă să se miște în amintirea noastră, deși în realitate e mult de cînd au ieșit definitiv din scenă?

...Patrulaterul alcătuit din cele patru sinagogi era imprejmuit, într-o parte și în alta, de un gard de fier, pe un postament de beton. Cîndva fusese gard ca toate gardurile, dar timpul, ploile, zăpada, vîntul, ștregarii, l-au asaltat ani în șir, iar acum era mai înclinat decît vestitul turn de la Pisa... Posibila lui prăbușire era una din obsesiile mamelor, care nu încetau să-și prevină adraslele: „Să nu cumva să te caferi pe gardul din Șil-hoif!” Drept care, gardul era veșnic ciorchine de ștregarii mai mici și mai mărișori...

Intrarea și ieșirea din acest ținut al miracolelor era străjuită de cite un cerșetor. Orbi amîndoi, decît că cel dinspre ulița Fulgerului purta o pereche de ochelari de sîrmă cu o sticlă neagră, celălalt ochi fiind acoperit cu vată. Cerșetorul din celălalt capăt era activ, așînd calea trecătorilor cu veșnicul său refren: „Dați un ban unui orb nefericit!” pe cînd colegul său era o prezență mută și impasibilă. Între ei nu comunicau niciodată, căci cîndva, cu mulți ani în urmă, pe la începutul carierii, se certaseră amarnic din pricina unui client și de atunci se ignorau reciproc. Ce vrefi, chiar și în această brînză concurența era mare...

Erau apoi cei ce trăiau din negoț. Căci era un loc umblat, atîta lume trecea din zori și pînă noaptea tîrziu, că era păcat să nu-ți faci vad aici. Printre cei dinții care priceuseră asta era el, Berl. Făcea negoț cu semințe, cu simburii cum se spunea în târg. De bostan și de floarea soarelui. Bine prăjite, sărate și rumenite, după o rețetă de el știută. Un scănel scund, o lădiță răsturnată, două săculețe care cîndva au fost albe și un păhărel de culoare galben-verzui, acesta era inventarul afacerii sale. Se mîndrea cu clientela fixă: cîțiva elevi de liceu, doi sau trei mișii, un birjar... Pentru nimic în lume nici unul dintre ei n-ar fi spart între dinți un simbur provenit de la altul. Numai de la Berl. Spuneau chiar că marfa lui o recunosc dintr-o mie.

Tot pe o lădiță își etala marfa și Ghefl, merarul. O, nu a fost totdeauna așa, nu: o dată a avut și el prăvălia lui, cu fructe de soi și chiar cu trufandale. Nu chiar în centru, ca Hună, dar oricum, era vad bun și clienții nu-l ocoleau. Închiriasse chiar și un zemnic, unde păstra, din toamnă pînă dădeau cîreșele, pînă la un vagon de mere și pere. Mere ionatane și parmen-aurii, căroa le mersele vestea. Mere de la Ghefl, așa li se spunea în târg. Avea parnusa frumoașă, foarte frumoașă. Toate acestea au fost cîndva. Acum, de cînd a decăzut, lucrează aici, la intrarea în Șil-hoif. Tot în brânza lui, căci de priceput se pricepe, decît că n-a avut noroc. Și cînd te-ai născut fără noroc... Dar la ce bun să lungim vorba: iarna, vara e aici, cu merele lui, cam lovite, înghețate un pic iarna, cam putrezite vara, dar oricum, mere. Le dă mai ieftin și le cumpără copiii mai săraci. Asta e parnusa lui și uite, slava Domnului, nu a murit de foame nici el, nici nevasta și cei trei copii. Încă iarna asta s-o scoată la capăt, în primăvară cel mare termină a patra și-l va băga ucenic la Morî, frizerul. Meseria asta, se știe, e bănoasă, chiar și ucenicii se aleg cu un bacșiș. Un ban de la unul, altul de la al doilea și nu mori de foame. Așa că de la primăvară îi va fi mai ușor. Încă unul va aduce un ban în casă.

În fața sinagogilor e un spațiu liber, pietruit. Piață i se spune, piața din Șil-hoif. Aici își fac vaeul tregherii, bărbați vinjoși, cu brațe lungi și palme cit lopețile. Oricare dintre ei îți ia în spinare un sac de o sută de kile ca o nimica toată. Așteaptă clienți. Vara zac întinși cit sint de lungi în piață, iarna se îngîmădesc în cearinărie lui Șae. Cel cu mîlai cald. Așteaptă clienți. Dar în târg prea pușini sint cei care recurg la serviciile lor. O dată sau de două ori pe săptămîină cei doi angroșiști de băcănie, cînd le vine un vagon și trebuie descărcat grabnic, să nu intre în locație, morarii, cînd se nîmerește un transport mai mare și cam atît. Mai e ceva, uneori, cînd se mută cite unul. Cam atît. Așa că tregherii mai mult așteaptă decît lucrează. Vara în arșiță și colb, iarna în fumăria și aburii din cearinărie. Numai în cazuri extreme, cînd nu mai poate răbda de foame sau de gura nevestei, cite unul își calcă pe suflet și se apucă de cerșit. O face cu neplăcere, în silă, căci nu asta e meseria lui. La care se întoarce de îndată ce se iesește cea dinții ocazie. Cum aia zboară sacii de o sută de kile sau baloturile grele de bumbac! Căci una e să umblî din casă în casă și alta să-ți faci meseria.

În așteptarea clienților care cam întîrzie să vină, bărbașii acestia cu voci răgușite și palme cit lopețile fac haz de necaz, neștiind lipsiți de un anume simț al umorului — gros, brutal, așa cum le e și soarta. Între ei își spun rareori pe nume, de obicei se strigă după poreclă: Rotschild, Koirăh, Marmorosch-Blank... Tot nume de bogătași și încă dintre cei mai mari.

Cam înainte de Purim și pînă tîrziu după Pesah Rotschild și Marmorosch-Blank vînd mere murate. Domnul Hună le dă cite o coșă plină și ei cutreieră ulițele târgului strigîndu-și cîntat marfa: „Ia mere murate! Mere! și în idîș: Kfos epl, kfos!” Cînd termină coșa se întorc la domnul Hună, acesta le-o umele iar și din nou strigătur lor se aude pînă departe. „Mere murate, mere! Kfos epl!” Apoi sezonul se termină și Rotschild se întinde cit e de lung de a curmezișul pieții din fața sinagogilor. Lîngă el moșăie Koirăh, bogătașul hapsin din Humaș, Marmorosch-Blank și ceilalți. Așteaptă clienții...

A, dar să n-o uităm pe Hava, nebuna târgului. În tristul, bizarul ei traseu prin târg intră și aceste locuri. Iarna-vara, pe orice vreme, e nelipsită și aproape la oră fixă străbate curtea sinagogilor, vorbind, rîzînd în hohote sau certîndu-se în gura mare cu un interlocutor numai de ea văzut. Cîte un ștregar îi aține calea spre a se schimonosi după ea și atunci strigătele ei devin și mai ascuțite, dar de obicei copiii se dau de o parte din calea ei. Nu numai ei, dar nici părinții lor nu mai știu ce dramă teribilă a adus-o în acest hal pe această nefericită femeie. E o întîmplare tristă, de foarte de mult, de pe vremea bunicilor.

De două ori pe zi, dimineața și seara, curtea sinagogilor se animă de credincioșii veniți la rugăciune. Apoi acest spațiu al târgului își reia culoarea, mișcarea și pitorescul său inimitabil.

VICTOR RUSU

Aniversări

MICHAEL LANDAU OCTOGENAR

Dr. Michael Landau care a împlinit recent venerabila vîrstă de 80 de ani, este un nume binecunoscut obștei evreiești din România. Celor mai în vîrstă, mai ales, el le evocă perioada frîmîtată dintre cele două războaie mondiale, cu aspirațiile, iluziile și decepțiile ei, dar, mai presus de toate, le evocă ideile generoase de libertate, demnitate umană și cetățenească, egalitate între oameni, indiferent de naționalitate, rasă sau credință religioasă. Aceste nobile idei l-au călăuzit pe Michael Landau de la primii pași făcuți în arena publică, ele au devenit sensul vieții și activității sale. Lucrul acesta reese pregnant și convingător și din lectura memoriilor sale, apărute nu de mult în Israel, în limba română și ebraică. Ele sînt mai mult decît elemente ale unei autobiografii — sînt file din cronica unei epoci și a unei comunități.

Viața lui Michael Landau poate fi redată grafic printr-o linie dreaptă. Originar dintr-un oraș de veche și autentică tradiție evreiască, a primit în casa părinților și apoi în sistemul de învățămînt tradițional o solidă educație, în care vechile noastre valori se completează armonios cu cultura modernă. A făcut apoi strălucite studii juridice, consacrîndu-se încă din anii studenției obștei, idealurilor de dreptate și egalitate socială și civică. Erau anii celui de-al doilea deceniu al secolului XX, cînd pe cerul Europei, abia limpezit de fumul exploziilor primului război mondial, se îngîmădeau din nou nori amenințători. Fascism, război, ură, moarte — aceste cuvinte reveneau din ce în ce mai des în vorbirea oamenilor. A te consacra, în acele condiții, idealurilor generoase nu era nici simplu și nici comod. Dar sărbătoritul de azi aparține acelei categorii de oameni care aderă la un ideal nu pentru că e comod, ci pentru că e convins că aceasta e singura cale de urmat și cu această convingere rămîne credincios pînă la capăt idealului său.

O viață de om închinată unei idei — acesta ar putea fi, exprimat lapidar, sensul memoriilor dr.-ului Michael Landau. A pus în slujba ideii, a idealului, cuvîntul, fapta, condeiul, întreaga sa personalitate, toate resursele sale intelectuale. Nu a dat înapoi în fața primejdiiilor ce pîndeau, în acele vremuri crude, pe orice luptător animat de idealuri generoase. Numele său a devenit cunoscut coreligionarilor din țară iar apoi și celor de afară, exemplul său, o sursă de încredere și optimism.

De aproape patru decenii Michael Landau locuiește în Israel, unde continuă a fi un exemplu de dăruire pentru semenii săi. Celor originari din România, mai ales, cuvîntul, sfatul, sprijinul său dezinteresat, le-a fost și le este de prețios ajutor. A rămas același sincer și devotat prieten al obștei și al țării sale de origină. Se numără printre personalitățile care au pus bazele asociației Israel-România, din al cărei comitet de conducere face parte. Din inițiativa și cu sprijinul d-sale activ a fost realizată și tipărită traducerea în limba ebraică a biografiei președintelui Nicolae Ceaușescu.

Iată atîtea motive pentru care obștea noastră se alătură celor ce-l sărbătoresc acum pe Michael Landau.

★

Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a adresat sărbătoritului un mesaj de salut, în care se spune: „La împlinirea vîrstei de 80 de ani vă adresez, în numele meu și al doamnei dr. Rosen, cit și în numele obștei evreiești din România, un cald și frățesc salut. Obștea evreiască din România vă cunoaște, vă iubeste și vă stimează ca pe una din personalitățile preeminente din perioada luptei sale pentru egalitate și drepturi cetățenești. Ea cunoaște de asemenea, și a urmărit cu admirație activitatea dr. îndelungată în slujba înfloririi Țării sfinte”.

Mazal tov

La Timișoara a avut loc cununia religioasă a d-lui Bruno Rubinger cu d-ra Galy Iszak. Ceremonia a fost oficiată de d. haham Herman Rubinger, asistat de d. haham Israel Haber și d. Hersch Bernard.

După ceremonia religioasă a avut loc masa, la cantina Comunității.

Scrisori către redacție

Din partea cititorului nostru Haim Zaidman din Ierusalim am primit o scrisoare din care reproducem:

„În nr. 328 din 1 septembrie 1974 al revistei Dv. publicați o recenzie sub semnătura d-lui Henri Zalis, despre volumul I. L. Peretz, *Șife și Nuvele* care a apărut recent în Editura Univers din București.

În textul recenziei, foarte elogioasă pentru Peretz și pentru culegerea făcută din opera sa, într-o traducere de proporții reduse cantitativ, scrieți „Acest volum, pe a cărei foaie de gardă este menționat drept traducător I. Schneider...”

Permiteți-mi o punere la punct în această privință. Inițiativa acestei traduceri îmi aparține, iar traducerea propriu zisă, notele de picior și glosarul au fost făcute în întregime de mine, semnatarul acestor rînduri, iar d. Schneider, membru al Asociației Scriitorilor din România, mi-a fost recomandat de editură cînd am venit cu propunerea acestei traduceri, aportul d-sale în această lucrare fiind stilizarea”.

Aniversare

Președintele Comunității evreilor din Galați, d. dr. Sami-Lică Herșcovici, a împlinit vîrstă de 65 de ani.

Crescut în tradiția evreiască, sărbătoritul a fost toată viața aproape de comunitate, iar din anul 1972 a devenit președintele ei.

La cea de-a 65-a aniversare îi adresăm tradiționala urare ebraică Ad mea vees-rim!

Dr. Mendel Rosman

La București a încetat din viață, la vîrstă de 67 de ani, dr. Mendel Rosman, medic al Centrului medical al Comunității evreilor.

Născut la Bacău, s-a consacrat cu trup și suflet nobilei profesii a alinării suferințelor semenilor. A fost deopotrivă iubit și stimat de pacienți și de colegi. În ultimii ani, în cadrul Centrului medical al Comunității evreilor din București, a lucrat cu abnegație întru ajutarea coreligionarilor bătrîni și bolnavi.

Un mare număr de prieteni și cunoșcuți au ținut să-l conducă pe ultimul drum. D-nii Daniel Segal, președintele Comunității bucurășene și dr. Artur Maiersohn, directorul Centrului medical al comunității, au elogiât personalitatea dispărutului.

DECESE

În perioada 11—25 ianuarie 1975 în cîmitirele Comunității evreilor din București au fost înnumați:

Levi Josef Herșcu (69 ani) str. Mihnea Vodă 13; Cioară Rebeca (92) Mihai Bravu 107—119; Liontescu Margherita (77) Intr. Șulea 18; Herman Isaac (67) Siminoc 27; Forschmidt Osias (71) Diristelor 23; Stanciu Riri (46) Matache Dobrescu 12; Crais Leon (68) Dristor 97—119; Rosenzwaig Marcu (82) Cantemir 80; Mina Graur (86) Vioarele 38; Goldner Herman-N. Aureescu (84) Popa Nan 7; Ciubotaru Ghidale (44) Alex. Vlahuță 34; Lazarovici Bruha Hava (82) Intr. Aniversării 6; Makitra Rozalia (71) Stelea Spătaru 17; Engelberg Samoil (88) Calea Griviței 230; Maurer Carol (81) Intr. Nicolae Iorga 3; Gruenberg Rudolf (71) Calea Victoriei 25; Schwartzberg Haia (69) Galați 18; Coifman Iosif (77) Lucrețiu Pătrășcanu 4; Schwartz Moise (75) Calea Dudești 71.

Cu aceeași durere, dr. S. Ghinzburg, soția și familiile înrudite anunță că s-au împlinit 4 ani de la moartea inginerului IDEL GHINZBURG din Galați

Adînc îndurerăți, ing. Alfred Faust fiu și întreaga familie anunță că la 4 ianuarie 1975 a încetat din viață în vîrstă de 81 ani, la Galați, acela ce a fost

SIMON FAUST
din Vatra Dornei.

Îi vom păstra neștersă amintirea.

GLOSE BIBLICE

Din cer, legea coboară pe pământ

(Urmare din pag. 1-a)

pentru acei neevrei care s-au opus furiei ucigașe, care au luptat pentru viață, im-potriva morții. Preotul neevreu Itrō e una din mărețele figuri care apar pe scena biblică spre a ne învăța că întotdeauna omenirea a găsit în ea resurse morale să se opună răului. Farao și Amalec au împotriva lor întotdeauna diverși Itrō care îi înfruntă.

Pericopa aceasta conține tot ce e mai sfânt în religia noastră: cele zece porunci. Ea poartă numele unui om. Nu pe al celui care a coborât Decalogul de pe înălțimile sinaitice, Moșe, ci pe acela al slujitorului unei alte credințe, pe acela al preotului medianit Itrō. E supremul omagiu pe care iudaismul a știut să i-l aducă.

III. SANHEDRIN LÎNGĂ ALTAR

Pericopa Mišpatim (27 Švat — 8 februarie 1975) סנהדרין אצל המזבח

„Lîngă altar se află Sanhedrinul”

Acesta este concepția despre viață pe care o găsim în comentariul talmudic al primului verset al capitolului biblic cel analizăm (Exodul 21,1). Izvorul de inspirație al celui mai înalt for de judecată — Sanhedrinul — trebuie să fie spiritul de sacrificiu pentru colectivitate și de respect al vieții umane, simbolizat prin altar. Citiți versetele imediat anterioare celui mai sus menționat și veți găsi învățătura acestui altar. Nu din aur, nici din argint, trebuie să fie clădit sălășul divinității. Purițarea morală e profanată de aceste bogății ce reprezintă huzurul unora, ca rezultat al suferințelor altora. Destul s-au închinat oamenii către acești idoli ce alcătuiesc expresia jafului și profanației! „Din țărînă să-mi faci altarul...” (Exodul 20,20). מִכֹּתֶם אֶת־הָאֶרֶץ הַזֶּה, grăiește Dumnezeu dragostei de oameni către cel creat din țărînă și care într-acolo se va întoarce, fără a lua cu sine, în mormint, nici una din efemerele bogății ale acestei lumi. Comunitatea cu Creatorul nu se face în fast și în cadru somptuos, merit a adula pe cei ce se împărtășesc în plin la ospățul vieții și a umili pe cei ce nu apucă nici fărâmițurile ce cad de la acest festin. „De vei ridica asupra-i sabie, îl vei profana” (Exodul 20,22). כִּי חֶרֶב הִנֵּפֶת עָלָיו וְהִחֲלֵהוּ

Sabia n-are nimic comun cu altarul, căci nu există o contradicție mai flagrantă. „Altarul are menirea de a prelungi viața omului, de a proclama înaltă prețuire a vieții, iar sabia caută să nimicească viața. Altarul propovăduiește pacea între soț și soție, între o familie și cealaltă, între om și orice semen al său, între credincios și Părintele Cereș, pe cînd sabia răspîndește crima și nelegiuirea, zizania și cearta. N-ar fi oare o profanare de neasemuit dacă ai ridica sabia asupra altarului?” (Mehilta 20).

În imediata vecinătate a unui astfel de altar așază legislatorul divin reședința aceluia care vorbește în numele sfintei noțiuni de dreptate. După cum am observat, raporturile credinciosului cu Dumnezeu puteau să fie cuprinse într-o singură tablă a legii și totuși conținutul lor a fost orînduit în două table. Într-una citim principiile fundamentale ale monoteismului, iar în a doua cele care stau la baza raporturilor sociale. Nu poate nimeni să se bată cu pumnul în piept și să afirme că e fidel poruncii: „Eu sint Domnul Dumnezeuul tău...” iar în același timp să calce porunca „Să nu furi”, „Să nu ucizi” ș.a. מִלֵּךְ הַמֶּלֶךְ הַיְּהוָה הַיְּהוָה הַיְּהוָה. Sint la fel de sfinte ambele table ale legii, iar profanarea uneia din porunci e o abdicare de la întreg conținutul lor.

Un rabin înțeleg explică versetul din pericopa anterioară וְכָל־הַעֲוֹנוֹת הַזֵּאת הַזֶּה (Exodul 20,15): „Și întreg poporul a văzut vocile”, în sensul că dacă textul biblic ar fi sunat că „A auzit vocile” s-ar fi produs o confuzie. În limba sfîntă cuvîntul „lo” scris cu litera alef înseamnă „nu”. Cînd e scris cu litera vav înseamnă „lui”. Dacă perceperea Decalogului s-ar fi făcut numai prin auz, atunci poruncile „lo tignov”, „lo țîrșah” (să nu ucizi”, „să nu furi”) etc. ar fi fost interpretate ca fiind scrise cu vav și ar fi făcut pe unii să creadă că „lui”, poți să ucizi, să furi, adică pentru Dumnezeu, în numele lui, în numele religiei îți e îngăduit să ieși viața sau avutul altuia. Era, deci, nevoie și de o luare de cunoștință vizuală, pentru ca să se știe că e scris cu alef și că e vorba de un nu categoric și fără putință de răstălmăcire. Viața și munca semenului sint valori absolute și nici un principiu religios nu poate constitui o scuză pentru cel ce atentează la ele.

Sanhedrinul vorbește, deci, în numele unei religii ce se confundă cu însăși morală. Pentru marele jurist Bentham, rala, portul dintre drept și morală e acel a două cercuri concenrice. Înăluntrul sferei mai largi, a moralei, se cuprinde cea mai restrînsă, a dreptului. După o astfel

de definiție, tot ce se cuprinde în noțiunea dreptului, e moral, însă nu tot ce e moral e și turnat în tipare juridice sau constituie o obligație impusă de lege. Concepția iudaică este însă alta. Pentru noi cerul moralei și cel al dreptului se confundă. Să luăm de pildă legea morală a ajutorării celui sărac, care se află în suferință. Cel ce n-o respectă poate fi considerat cel mult ca un om imoral însă nu ca un infractor. În lumina legiurii iudaice însă, aceasta este una din cele 613 porunci, la fel de sfînte ca cele ale Decalogului, iar cel ce o înfringe comite un păcat.

Pericopa aceasta începe prin a stabili drepturile omului, în perspectiva acestor principii. Se reglementează în primul rînd, contractul de locațiune de servicii. În mijlocul unei lumi clădite pe exploatarea nemiloasă a robilor — care nici măcar nu sint subiect de drepturi și a căror viață, familie și avut sint la discreția stăpînului — legiuitorul biblic desființează, printr-o trăsătură de condei sclavagismul. Durată maximă a oricărui servicii pe care servul îl poate face stăpînului, e de șase ani. În al șaptelea, el redevine liber, fără nici o rîscumpărare.

Cu toate că în dezvoltarea ulterioară, istorică, acest principiu a fost, nu o singură dată călcat de către regii și pătura conducătoare, rămîne totuși în picioare splendida formulare a deciziei eliberării omului din asuprire. Răsfoind paginile Bibliei, constatăm că cei ce s-au făcut vinovați de călcarea acestui principiu au fost biciuiți de clocotul de revoltă al profetilor, fiind considerați că s-au pus în afara celor ce cred în revelația sinaitică.

Dacă într-al șaptelea an servul spunea „îmi iubesc stăpînul și nu vreau să primesc libertatea”, o ceremonie specială avea loc. Urechea servului era găurită la ușa tribunalului, pentru ca stigmatul să rămînă deapauri pe omul care a preferat robia libertății. „Pentru ce tocmai urechea?” se întreabă înțelepții. „Pentru că urechea aceasta care a auzit porunca sinaitică „Mie îmi veți fi robi — și nu robii ai robilor mei”, este vinovată că a rămas surdă la mesajul libertății” (Kiduşin 22).

Cuvîntul עֶבֶד (eved) nu corespunde nici pe departe, noțiunii de servus din dreptul roman. El se trage din cuvîntul עֲבָדָה (avoda) — muncă, adică omul care muncește.

Tratatamentul ce i se aplica în timpul anilor de serviciu reiese în mod destul de elocvent din pasajul talmudic: „E scris: să-i fie bine cu tine; la fel cu tine să fie la mîncare și la băutură. Să nu mîncini tu pline curată, iar el pline cu țîrșă; să nu bei tu vin vechi, iar el vin nou; să nu dormi tu pe așternut moale, iar el pe paie” (ibidem).

Prea lungă ar fi însirarea restricțiilor instituite de legiuitorul iudaic în materia locațiunilor de servicii. Din toate se desprinde ca un principiu conducător, grija ca nu cumva un om să poată abuza de forța lui spre a răpi drepturile altuia. Nici o pagubă cauzată semenului nu poate rămîne nereparată. Principiul responsabilității pentru orice prejudiciu produs ocupă numeroase versete din pericopa de față. Cu precădere cade accentul asupra acestor prescripții, atunci cînd e vorba de victime care, datorită împrejurărilor, sint mai dezarmate în lupta vieții. În locul lui „homo hominis lupus”, a lozincii dreptului la viață numai al celui puternic, a disprețului față de cei slabi care trebuie să se țină de picioarele „Übermensch-ului” textul biblic subliniază în repetate rînduri, protecția ce trebuie acordată străinului, văduvei, orfanului, adică tocmai celor lipsiți de apărare.

Tora noastră sfîntă nu se mărginește a enunța principii, fără a se îngriji de aplicarea practică. Iubirea aproapei, a dușmanului de ieri chiar, nu rămîne o simplă formulă sentimentală. Cînd înțeleptul Hilel e pus în situația de a reda leul mozaismului într-o singură frază, sinteza mozaismului într-o singură frază, răspunsul pe care îl dă neevreului dornic de a afla în ce constă esența acestei religii, sună: „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”. Principiul moral devine unul juridic.

În lumina unor astfel de legiuri, putem să înțelegem corelația din comentariul talmudic între lăcașul Domnului și cel al justiției, între altar și Sanhedrin. Preceptele morale nu răsună doar de la înălțimea amvonului, în focul perorațiilor și în cadrul rugăciunilor. „Casa ta să fie în vecinătatea sinagogii” (Ketubot 107). Între cîminul propriu și lăcașul de rugăciune nu trebuie să existe nici o discrepanță. În viața cea de toate zilele, în raporturile sale sociale, credinciosul este chemat să aplice cele învățate în sinagoga. Acceptarea Torei de către credincioși prin cuvintele: וְעַתָּה נִשְׁמָע וְנִשְׁתַּחֲוֶה (menționate la finele pericopei, ne arată că accentul cade în primul rînd pe fapt, pe practica de zi cu zi.

Mesaj adresat de d. Șef rabin dr. Moses Rosen secțiunii franceze a C.M.E.

Se implinesc trei decenii de la reconstituirea secțiunii franceze a Congresului Mondial Evreiesc. Cu acest prilej, Eminența Sa dl. Șef-rabin dr. Moses Rosen, Președintele Federației Comunităților Evreiești din România, a adresat următorul mesaj:

Obșteva evreiască din România este fericită să se poată asocia, prin aceste rînduri, la celebrarea aniversării a trei decenii de la reconstituirea secției franceze a Congresului Mondial Evreiesc.

„Rămășițele lui Israel” — Șerit Israel, supraviețuitoarii Auschwitzului, comunitățile noastre ruinate, au putut să renască din propria lor cenușă numai grație conștiinței solidarității și unității evreiești. Această idee motrice a existenței multimilenare a iudaismului, devenite după cea mai mare catastrofă din istoria noastră una literalmente vitală, a fost înfructuată de Congresul Mondial Evreiesc.

Isaacov Hevel Nachlato — Isaacov e asemuit în „Cartea cârlor” unei frînghii (Deuteronom 32—9). Precum o frînghie, o sîrmă, oricît de lungă ar fi, dacă atîngi unul din capetele sale, tremură celălalt, tot astfel, chiar dacă mii de kilometri, chiar dacă oceane despart o comunitate evreiască dintr-un colț al lumii de cealaltă, așezată în celălalt capăt, am tremurat unul pentru celălalt, am plîns împreună, ne-am bucurat împreună, am sperat împreună, ne-am rugat împreună.

Această nobilă idee a lui Achdut Israel, o întruchiează Congresul Mondial Evreiesc, în mod concret, palpabil, în binecuvîntata sa activitate în slujba apărării fiecărei comunități evreiești din Galut.

„Ultima generație a catastrofei și prima generație a mîntuirii” דור אחרון Contemporani ai Auschwitzului și reînnoirii în Țara Sfîntă, am găsit în Congresul Mondial Evreiesc forul care a proclamat mereu în destructibilă noastră solidaritate de destin, forul care a fîurit forma organizatorică a interdependenței spirituale a obștilor evreiești de pretutindeni.

Secțiunea franceză a Congresului a devenit, în decursul ultimelor trei decenii, una din cele mai puternice și a cărei activitate servește drept pildă celorlalte. Grație unei munci neobosite a multor personalități strălucite ale iudaismului francez, între care e necesar a releva pe aceea a d-lui Armand Kaplan, care a devenit literalmente sufletul acestei secțiuni, ea a cuprins masele largi ale evreilor din Franța pe de o parte și a căpătat o poziție de înalt prestigiu și de mare influență între celelalte organizații și comunități componente ale C.M.E., pe de altă parte.

Adresăm călduoroase felicitări fraților noștri din secțiunea franceză a C.M.E. și le rîndim, din adîncul sufletului, să pășească מִכֹּתֶם אֶת־הָאֶרֶץ din succes în succes, în rodnicia lor activitate în slujba culturii evreiești, a iudaismului.

Șef-rabin dr. MOSES ROSEN
Președintele Federației Comunităților
Evreiești din România

Geografie biblică

MUNTELE TABOR

Muntele Tabor domină peisajul Galileii inferioare. În Biblie întâlnim numeroase referințe la acest munte. Situat pe teritoriul tribului

Isashar, la joncțiunea cu teritoriul tribului Zebulon și Naftali, a fost scena victoriei Deborei asupra lui Iabin, regele canaanit al Hațor-ului. Debora-prorocița, soția lui Lapidot, era în vremea aceea judecătoare în Israel. Ea au venit trimișii triburilor cînd s-au văzut amenințați de canaanii. Mai departe Biblia arată cum „ea a trimis de a chema pe Barac, fiul lui Abinoam din Chedeșul Naftalimului și i-a spus: „Domnul Dumnezeuul lui Israel îți poruncește: Du-te și te suie pe muntele Tabor și ia cu tine zece mii de oameni din fiii lui Naftali și din fiii lui Zebulon”. A urmat apoi faimoasa bătălie în care Barac, îndemnat de Debora, a cucerit victoria asupra lui Sisera, căpetenia de oști a lui Iabin. După care, țara s-a bucurat timp de 40 de ani de pace.

Datorită poziției sale, în perioada celui de-al doilea templu, Tabor a fost una din înălțimile de pe care se emiteau semnale luminoase pentru a anunța pe evreii din Diaspora de ivirea lui noi și de începutul sîrbătorilor. Semnalele erau date din Ierusalim. Cînd preoții care oficiau în templu observau ivirea lui noi, se dădeau semnale luminoase de pe Muntele Măslinilor. Observatorii de pe muntele Sartaba, din valea Iordanului, vedeau focurile și comunicau mai departe semnalul către muntele Tabor, de aici se transmitea la Safed și apoi către comunitățile risipite spre nord și răsărit.

Acest loc strategic a devenit poziția-cheie a apărării în revolta împotriva Romei din anul 66. Iosephus Flavius, pe atunci comandant militar al evreilor, scrie: „Am fortificat în Galileea de jos orașele Tariheea, Tiberias, Sephoris și muntele Tabor, depozitînd acolo cereale și arme”. În „Războiul evreilor”, cartea a IV-a, el descrie virful muntelui Tabor ca un platou de cca 200 metri, înconjurat de un zid, construit de el în 40 de zile.

Neputînd cucerii citadela prin luptă, generalul roman Vespasian a pus-oșpea pe printr-un șiretlic.

În secolul al IX-lea se aflau aici, în virful muntelui, 4 biserici. În 1113 și 1182, după cucerirea de către Saladin a regiunii respective, bisericile și mănăstirile au fost abandonate. Două decenii mai tîrziu, fratele lui Saladin, Malik el'Adil a fortificat culmea muntelui, printr-un zid de apărare, folosîndu-se de vechile metereze ale lui Iosephus. Forțele cruciaților aflate la Acri în anul 1217, au făcut o încercare de a cucerii Tabor-ul.

Timp de secole, Tabor a rămas pustiu și abandonat, cu excepția unui pelerinaj pe care îl făcea acolo, odată pe an, un grup de călugări din Nazaret. În 1631, datorită intervenției consulului Marelui ducat de Toscana, aceștia au primit permisiunea de a se reinstala pe virful muntelui.

Azi se poate ajunge pe muntele Tabor mergînd pe șoseaua care trece prin satul Daburja, biblicul Dabrat, un oraș al tribului Isashar, numit după prorocița Debora. În virful muntelui se află azi câteva construcții și un basorelief în bronz al arhitectului italian Antonio Barluzzi. Obiectele găsite în cursul săpăturilor arheologice care s-au făcut aici sint adăpostite într-un modest muzeu.

Din virful muntelui se mai pot vedea și azi rămășițele zidului de apărare construit de Iosephus Flavius, din care se disting turnuri, cisterne, tranșee și șanțuri de fortificație.

UN EPILOG TARDIV

ULTIMUL MORT DIN BUNKERUL LUI HITLER

Pentru prima oară, oameni de știință au reconstituit, pe baza unor probe și mărturii certe, împrejurările morții lui MARTIN BORMANN.

Martin Bormann trăiește? Ani de zile după sfârșitul Reichului nazist această întrebare revenea periodic, persistent, în paginile ziarelor, în memorialistica privitoare la agonia hitlerismului. Au circulat versiuni despre stabilirea fostului secretar particular al lui Hitler undeva în America latină, prin Paraguay, Panama sau Țara de Foc. Acum, însă, nu mai există nici o îndoială: rămășițele lui Martin Bormann au fost găsite, identificate și se cunosc cu certitudine împrejurările morții sale. Istoricul francez Jacques Delarue, specialist în istoria Reichului nazist, a reconstituit, pentru prima oară, tabloul ultimelor zile ale faimoasei — de tristă faimă — căpetenii hitleriste. Reproducem, cu unele prescurtări, reconstituirea lui Jacques Delarue publicată în revista L'Express.

La 10 septembrie 1973, prezentându-și comunicarea la cel de-al 62-lea Congres anual mondial al Federației dentare internaționale reunit la Londra, profesorul norvegian Reidar F. Sognnaes, titularul catedrei de odontologie legală la Universitatea din Los Angeles, dădea lovitura de grație legendelor care pretindeau că Martin Bormann ar trăi undeva pe continentul sud-american. Bormann a murit la Berlin, la 2 mai 1945, în jurul orei 3. Constatările foarte precise, pe baza unor expertize specializate minuțioase, cuprinse în comunicarea profesorului Sognnaes, confirmă concluziile procurorului Richter din Frankfurt pe Main: craniul descoperit în Berlinul occidental la 8 decembrie 1972 este, în mod cert, craniul lui Bormann.

Pentru a doua oară, profesorul Reidar Sognnaes aduce sprijinul său, sau mai exact sprijinul științei, la rezolvarea unei enigme privind virurile naziste. La Congresul internațional de medicină legală de la Edinburg, din anul 1972, el a adus, împreună cu compatriotul său, profesorul Strom, proba cea mai solidă că trupul carbonizat descoperit de ostașii sovietici la 2 mai 1945 în ruinele Căminării Reichului, era cel al lui Hitler. Proba folosită era similitudinea maxilarelor, metodă utilizată actualmente pentru identificarea trupurilor necunoscute, care permite să se identifice în special victimele catastrofelor aeriene și care a devenit, după mulți ani de experiențe, o știință exactă.

De aproape 30 de ani, soarta lui Bormann a alimentat o copioasă listă de supoziții și legende dintre cele mai rocambolesce. Speculațiile pe tema „Bormann este viu” au început să circule încă de la începutul lui mai 1945 cu o asemenea insistență încât americanii, pregătind procesul marilor criminali de război de la Nürnberg, au trebuit să țină cont de ele. Procurorul general Robert Jackson a scris președintelui Truman pentru a-l informa că, deși e posibil ca Bormann să fi murit, zvonurile persistente că el ar mai fi în viață îl obligau la a-l judeca în contumacie. Astăzi, este posibil să se reconstituie cu precizie sfârșitul celui care a fost, după expresia istoricului Joseph Wulf, „umbra lui Hitler” și să pună capăt tuturor poveștilor care mai circulă încă.

La 16 aprilie 1945 a început ofensiva sovietică finală asupra Berlinului. Pe un front de 400 de kilometri, șapte armate sovietice înaintau spre oraș. La 21 aprilie, primele tancuri ale corpului 11 blindate au ajuns la periferiile Berlinului. La 24 aprilie, capitala Reichului era complet încercuită; încă din 22 aprilie nu se mai putea ajunge în centrul orașului decât aterizând cu avionul pe axa est-vest a Aleii Victoriei, aproape de poarta Brandenburg. La 25 aprilie, un atac aerian gigantic a fost îndreptat asupra centrului orașului, transformându-l într-o mare de flăcări. La 27 aprilie, aeroportul Gatow a căzut în miinile sovieticilor și bunkerul în care se aflau căpeteniile naziste a fost izolat de lume. În noaptea de 26 spre 27 aprilie, Căminăria a fost supusă unui intens bombardament de artilerie. În seara de 28 aprilie, tancuri sovietice în recunoaștere au ajuns la numai câteva sute

de metri de Căminăria. La 29 aprilie, comunicațiile telefonice au fost complet tăiate.

SINUCIDERII ÎN SERIE...

Încă de la jumătatea lui aprilie, Hitler nu mai părăsise bunkerul. De la 18 aprilie, el nu mai dădea decât ordine de distrugere și de moarte, iar la 23 aprilie permisesse celor ce voiau să plece, să părăsească locul. Mulți funcționari au plecat, printre care medicul personal preferat al fűhrerului, dr. Morell. Rămăsesse medicul SS Ludwig Stumpfegger, un chirurg ortopedist care fusese afectat în serviciul lui Hitler în octombrie 1944, atunci când acesta se afla la Cartierul General din Rastenburg, în Prusia orientală, și care l-a urmat la reînnoirea sa la Berlin, la 16 ianuarie 1945. Se mai găseau acolo Goebbels cu soția și cei șase copii ai săi, care fuseseră autorizați să se instaleze și să rămână în bunker de la 22 aprilie. În bunkerul de la Căminăria Reichului mai rămăseseră, de asemenea, Eva Braun — sosită de la München la 15 aprilie — precum și alți cîțiva apropiați ai fűhrerului.

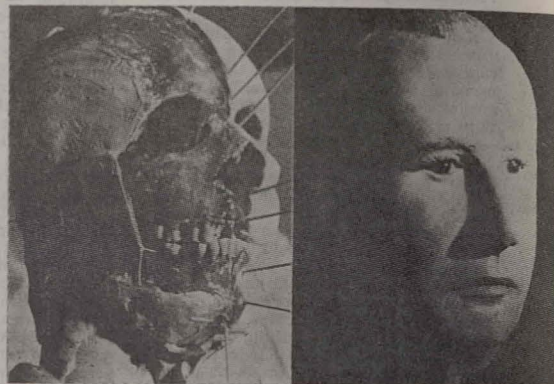
La 30 aprilie, către orele 15 și 30 de minute, Hitler și Eva Braun s-au sinucis după ce, în ajun, se căsătoriseră. Situația supraviețuitorilor era disperată. La 24 aprilie, Hitler numise un nou comandant șef la Berlin, pe generalul Weidling. Dar, de la cartierul său general de pe Bendlerstrasse acesta nu mai comanda, practic, nimic. La 29 aprilie, către seară, o mică patrulă SS care ducea un ordin urgent al fűhrerului către cartierul general, la o distanță de numai un kilometru, n-a mai putut ajunge. Comunicațiile erau total tăiate.

La 1 mai, între orele 20,30 și 21, Goebbels și soția sa s-au sinucis și ei, după ce, în prealabil, își otrăviseră cei șase copii. Corpurile lor au fost arse în grădina Căminării, ca și cele ale lui Hitler și Eva Braun.

În bunker, sinuciderea luau o formă aproape epidemică. Mulți ofițeri, printre care generalii Krebs și Burgdorf s-au otrăvit sau s-au împușcat. Rezervorul de apă al bunkerului, care era gol și care fusese folosit ca adăpost antiaerian, a fost descoperit pe jumătate plin de cadavrele celor ce se sinucisese, intrucît bombardamentele îi împiedicaseră pe ceilalți să-i înmorminteze.

Toate acestea ne pot ajuta să ne imaginăm ce atmosferă de moarte plana asupra acestor epave ale fostei propagandă hitleriste. Bormann, era, teoretic, șeful grupului de supraviețuitori din bunker. El a hotărît, în seara zilei de 1 mai, către orele 21, să încerce să ajungă la rămășițele grupului de luptă Mohnke care se găseau ceva mai la nord, pentru ca apoi să caute să treacă prin liniile sovietice, în speranța de a ajunge la Doenitz, la Flensburg. Ieșirea trebuia să se facă în grupuri mici de cinci-zece persoane, grupuri eșalonate, care trebuiau să ajungă succesiv în stația de metrou subteran Wilhelmplatz, apoi să înainteze pînă la cea din Friedrichstrasse, după care să iasă la suprafață. Acolo trebuiau să se regroupeze și împreună cu resturile grupu-

Mulaj
realizat
după craniul
dezgropat
al lui
Martin
Bormann

lui Mohnke să încerce să forțeze Sprea pentru ca apoi să-și continue drumul spre nord-vest.

„SCAPE CINE POATE”...

După cum a declarat, însă, croitorul lui Hitler, Willi Mueller, care se găsea într-unul din grupuri, „toți alergau în toate părțile ca niște pui speriați” și primul grup n-a reușit să iasă din adăpost decât pe la orele 23. Bormann se găsea în al treilea sau al patrulea grup, în care se mai aflau dr. Stumpfegger, Axmann, șeful tineretului hitlerist, Kempka, șoferul lui Hitler, Boetz, al doilea pilot al lui Hitler, dr. Naumann, secretarul de stat al lui Goebbels, și Gűnter Dietrich, agent de legătură al tineretului german pe lângă Goebbels. După ce au ajuns foarte greu la metrou, se parcursese prima etapă a traseului. Dar, încă de la ieșirea în aer liber, lucrurile au devenit foarte dificile. Trecerea peste Sprea — care la început părea imposibilă datorită prezenței unui grup sovietic de ceaialță parte a podului Weidendammer — a reușit, în cele din urmă, prin urmărirea unui mic detașament de tancuri germane care încercau să străbată barajul. Tancul din față a fost atins de o rachetă antitanc și Kempka a avut impresia că l-a văzut pe Bormann prăbușindu-se. Grupul a trebuit să dea înapoi și s-a dispersat. Bormann, Stumpfegger, Axmann și alți cîțiva au urmat traseul liniilor ferate către vest și apoi către nord-vest în direcția gării Lehrte. În cele din urmă s-au separat, fiecare hotărînd să-și încerce singur șansa.

În acest „scape cine poate”, Bormann și Stumpfegger au rămas împreună și s-au strecurat pe Invalidenstrasse, mergînd în direcția est. Axmann, care s-a îndreptat pe aceeași stradă, însă spre vest, a zărit o patrulă sovietică și a făcut cale întoarsă luînd-o pe urmele lui Bormann și Stumpfegger. Invalidenstrasse este traversată de calea ferată într-un punct din apropierea gării Lehrte. În acest punct, mai precis pe podul Invalidenbrücke, Axmann i-a găsit pe cei doi fugari zăcînd la pămînt, întinși pe spate. S-a aplecat asupra lor și a constatat că erau morți. Aceasta este mărturia lui Axmann, făcută în 1947, după ce a fost capturat. Toată partea colectivă a acestei fugi dezordonate a fost confirmată de mai mulți fugari care au fost ulterior capturați. Axmann este însă singurul care a mărturisit că a recunoscut cele două cadavre.

MANTAUĂ DE PIELE

Ceea ce se știe cu certitudine este că Bormann și Stumpfegger erau împreună. Or, mulți oameni care au trecut în acele zile pe Invalidenbrücke au văzut două

cadavre. Amănuntul este confirmat de muncitorii francezi care lucrau pe atunci într-o uzină din vecinătate și care, blocați în subsolul clădirii, leșeau în fiecare zi să ia apă din locomotivele abandonate în gară (instalațiile de apă nu funcționau). Cele două cadavre au zăcut cîteva zile. Cel mai mic dintre cele două cadavre era îmbrăcat într-o haină de piele. Aceasta coincide cu descrierea făcută de fugarii capturați, în ce privește ținuta lui Bormann în momentul fugii din bunker.

Funcționarii oficiului poștal din gara Lehrte, au înhumat în cele din urmă cadavrele care zăceau pe Invalidenbrücke, într-un loc acoperit cu iarbă care se numea pe atunci Alpendorf și care, mai tîrziu, a primit denumirea de Ulap Gellände. Aceasta se petrecea, după toate probabilitățile, la 8 mai. În momentul ridicării pentru înhumare, în apropierea cadavrelor s-au găsit cîteva scrisori și un livret militar care au fost identificate ca fiind ale doctorului Stumpfegger. Scrisorile au permis să se afle adresa soției

lui Stumpfegger, la sanatoriul Hohenlychen, astfel încît funcționarii poștei din gara Lehrte i-au trimis toate documentele găsite, anunțînd-o că soțul ei a fost înmormintat la locul amintit, sub un pom.

La 20 și 21 iulie 1965, autoritățile judiciare din Berlinul occidental au dispus efectuarea unor săpături la Alpendorf. Unicul reper care ar fi permis să se regăsească cele două cadavre, pomul semnalat în scrisoarea adresată de funcționarii de poștă soției lui Stumpfegger, dispăruse însă. Zona respectivă s-a schimbat totalmente, a apărut un parc și o serie de clădiri noi.

Cercetările ulterioare au rămas mult timp fără rezultat. Iată, însă, că printr-o întâmplare, doi muncitori care săpau la fundația unei noi clădiri, au descoperit, la 8 decembrie 1972, două schelete. Asemenea descoperiri nu sînt desigur rare pe acele locuri unde războiul a bîntuit cu furie. După săpăturile infructuoase din 1965, procurorul Richter, însărcinat cu cercetarea dosarului Bormann, indicase poliției judiciare din Berlinul occidental să supravegheze orice lucrări care ar putea fi efectuate în locul respectiv. Drept urmare, descoperirea de la 8 decembrie 1972 a fost imediat semnalată poliției. Osemintele au fost transportate la Institutul de medicină legală și examinate cu minuțiozitate. Măsurarea celor două schelete corespundea celei a lui Stumpfegger (1 metru și 90) și a lui Bormann (1 metru și 70). Cele două schelete au fost radiografiate de dr. K. J. Scholdgen. El a descoperit la scheletul mare o fractură a ante-bratului stîng, corespunzînd cu exactitate urmărilor unui accident de sport ce figura pe fișa medicală a dr. Stumpfegger. Pe scheletul mai mic, a fost descoperită o fractură a claviculei dreptei corespunzînd cu exactitate unei fracturi suferite de Bormann în 1941 în urma căderii de pe un cal (fractură care figura pe fișa medicală a fostului secretar particular al lui Hitler).

O PUNTE DENTARĂ DE AUR

Dovada formală a fost însă furnizată de examinarea maxilarelor scheletului mic, ca și ale celui mare. Dosarul SS al lui Stumpfegger, se păstrează intact în arhivele americane ale lui Berlin Document Center. El conține o schemă dentară amănunțită a respectivelui. Maxilarele scheletului mare descoperit la 8 decembrie 1972 corespund în cele mai mici detalii celor ale lui Stumpfegger. Identificarea a fost, așadar, făcută cu cea mai mare precizie.

Craniul presupus a fi al lui Bormann pune, însă, o problemă serioasă experților legiști. Nu există niciieri o schemă dentară a fostei căpetenii naziste. A intervenit un concurs fericit de împreju-

rări. Dr. Hugo Blaschke, dentist al șefilor naziști, care-i îngrijea pe Hitler, Bormann, Goering, Himmler și alții, a fost făcut prizonier de militarii americani în 1945, fiind apoi interogant un timp îndelungat. La cererea anchetatorilor, el a reconstituit din memorie, cu o mare precizie, schema dentară a lui Bormann. Se conta, de pe atunci, pe folosirea acestei scheme în cazul necesității de a se identifica o dată cadavrul lui Bormann. Și ocazia s-a ivit. Schema lui Blaschke corespundea în linii mari cu maxilarele craniului scheletului descoperit în Berlinul occidental. Există, însă, o lipsă de rutină: o punte din aur cu trei incizivi superiori, semnalată în schema doctorului Blaschke, n-a fost găsită pe craniu.

Noi cercetări au fost efectuate, pământul scos din locul unde se descoperiseră scheletele a fost trecut prin sită. Și iată că, la 12 martie 1973, la mai bine de trei luni după descoperirea scheletelor, a fost găsită și puntea dentară de aur. Ea se adapta perfect maxilarului superior al craniului examinat. Procurorul Richter, magistrat meticolos, dorea însă certitudină. Blaschke fiind mort, el a dispus să fie căutați vechea asistentă a dentistului, Katharina Heuserman și vechiul tehnician dentar Fritz Echtmann.

„AUTODISTRUGĂTORI“

Echtmann știa bine căror maxilare „ilustre“ le erau destinate lucrările dentare executate la comanda lui Blaschke. El a recunoscut fără nici o dificultate și fără ezitare puntea de aur, ca și alte proteze existente pe maxilarele craniului și pe care le executase cu mina lui, cu ani în urmă. Asistentă Heuserman, care participase la toate tratamentele lui Blaschke a identificat și ea dantura lui Bormann. Între maxilarele celor două craniuri au fost descoperite bucăți minuscule de sticlă. Ele au fost supuse expertizei laboratoarelor poliției criminale din Berlinul occidental, care le-a identificat ca fragmente de fiole cu cianură, denumite la timpul respectiv „selbstvernichter“, adică „autodistrugător“. Prezența acestor fragmente de sticlă atestă că Bormann și Stumpfegger s-au sinucis pe Invalidenbrücke spărgând în dinți minuscule fiole cu cianură pe care Hitler le distribuise apropiaților săi la 29 aprilie 1945. Aceasta, după ce pierduseră orice speranță de a mai putea scăpa.

La 4 septembrie 1973, după ce a studiat raportul procurorului Richter, tribunalul cantonal din Frankfurt pe Main a anulat mandatul de arestare lansat în urmă cu ani împotriva lui Bormann.

În toamna anului 1973, procurorul Richter l-a autorizat pe profesorul norvegian Sognnaes, în virtutea reputației internaționale a acestuia, să examineze craniul lui Bormann. La 10 decembrie 1973, la Congresul medical de la Londra, Sognnaes și-a făcut cunoscute concluziile: 1) puntea dentară descoperită la 12 martie 1973 se adaptează la locul corespunzător al maxilarului superior al craniului cercetat. 2) se poate constata că această punte se adaptează într-o manieră perfectă, pe întreaga sa suprafață incizantă, incizivilor inferiori corespunzător. 3) această punte este identică schemei făcute de dr. Blaschke în 1945, atunci când a fost interogant de militarii americani.

Astfel, există acum dovada absolută că Martin Bormann a murit la Berlin, la 2 mai 1945, în jurul orei 3.

Fantomă lui detestabilă va înceta să mai apară prin birourile redacțiilor sau prin paginile ziarelor și revistelor.

PROCESUL UNUI CRIMINAL DE RĂZBOI

Un tribunal din Dortmund (Republica Federală Germania) judecă procesul lui Horst Falke, fost ofițer în poliția SS care, în anii războiului, a participat la atrocitățile naziste. Falke este acuzat de a fi participat la asasinarea a peste 5000 de evrei polonezi.

LA POALELE CORDILIERILOR...

Cercetări istorice relevă că primii evrei s-au stabilit în Chile, țara de la poalele munților Cordilieri, în primele decenii ale secolului al XVII-lea. Este vorba de un grup de marani. Unul dintre ei, medicul și filozoful erudit Francisco Maldonado de Silva, a fost judecat și condamnat de un tribunal al inchiiziției în anul 1639 pentru că și-a afirmat în mod public apartenența și credința iudaică. Actul de condamnare este cel dintii document care vorbește despre o prezență evreiască pe meleagurile chilene.

Descendenții maranilor trăiesc și astăzi în sinul obștei evreiești din Chile. Ei au constituit spre sfârșitul secolului al XIX-lea un grup comunitar denumit Sinagoga Sabatistilor. Lista membrilor acestui grup cuprindea în anul 1919 peste 800 de nume.

Imediat după declarația chiliană de independență din anul 1810, au fost abolite practicile inchiizitoriale, ca și restricțiile privind stabilirea în țară a evreilor. Primii care s-au stabilit în Chile după anularea interdicțiilor au fost 110 familii de askenazi veniți din Europa răsăriteană, în anul 1826. În deceniul imediat următor au sosit cîteva grupuri de sefarzi, circa 500 de familii, care s-au stabilit, în cea mai mare parte în orașul Temuco. La începutul secolului nostru, existau în Chile aproape 12000 de evrei, cea mai mare obște fiind cea din Santiago (6500 de persoane).

Fondată în anul 1909, Uniunea Evreiască din Chile a fost cea dintii instituție comunitară. Șapte ani mai târziu, în 1916, era înființată Asociația Talmud Tora, prin activitatea căreia a fost construită prima sinagogă și a fost organizată prima școală religioasă. După numai un an, în primăvara anului 1917, a fost constituită prima instituție comunitară de asistență, Bicur Holim. Creat în septembrie 1920, Cercul cultural a fost cea dintii instituție culturală evreiască din Chile.

Cea dintii comunitate constituită a fost cea sefaradă din capitala țării, Comunitatea Sefardă din Santiago, fondată în 1930. Doi ani mai târziu, lua ființă la Temuco Comunitatea Askenază din Regiunea Centrală. Mai târziu, în 1937, un grup de evrei veniți din Germania înființă la Vina del Mar Comunitatea Bene Israel. Fiecare dintre aceste trei grupuri comunitare a construit propriile sinagogi.

Obștea din Chile a sporit numericeste ca urmare a sosirii unor grupuri de coreligionari din Europa salvați din holocaustul nazist. Actualmente trăiesc în Chile 28000 de evrei. Majoritatea, circa 19000 s-au stabilit la Santiago. Ceilalți sînt răspândiți în alte opt centre comunitare. Comunitățile, cu o predominanță sefaradă, dispun de 17 sinagogi și de peste 30 de cursuri de Talmud Tora. Reunite în Comitetul Reprezentativ al Colectivității Israelite din Chile, ele desfașoară o bogată activitate spirituală. Sub egida Cercului Cultural Evreiesc, care are filiale în toate centrele comunitare, au loc manifestări variate de promovare a culturii iudaice. Funcționează 6 biblioteci, au fost constituite trei coruri populare iar la Vina del Mar a fost înființat un ansamblu de teatru idish de amatori. Orchestra de Cameră a Cercului Evreiesc din Santiago se numără printre cele mai bune formațiuni simfonice din țară.

Din inițiativa și sub conducerea istoricului de artă Günther Böhm a fost organizat la sediul comunitar din Santiago un Muzeu al artei iudaice, cuprinzînd alături de numeroase reproduceri și piese originale. Expoziții de artă iudaică au fost organizate sub egida acestui muzeu în mai multe țări latino-americane. Înființat în 1970, Institutul de studii iudaice de la Santiago de Chile și-a propus să vină în sprijinul celor care doresc să cunoască valorile spirituale ale iudaismului, gîndirea și creația sa spirituală.

ACUM 90 DE ANI...

● **EVOCÎND** o seamă de evenimente din „Decursul îngropatului an 1884“, gazeta Fraternitatea (anul VII nr. 1) scrie și despre unele lucrări de seamă apărute. Cu privire la recenta apariție a volumului „Studien zur rumänischen Philologie“ de H. Tikin din Iași, gazeta amintește de două recenzii publicate, una în revista Convorbiri literare, alta în Deutsche Literaturzeitung. Prima (anul XVIII, pag. 210), remarcă „valoarea în adevăr mare a acestor studii unde se vede la fiecare pas multă muncă și un metod sigur, lucruri care au lipsit din nenorocire adeseori, împreună cu modestia, la o seamă din acei ce au scris despre limba românească“. Recenzentul din Deutsche Literaturzeitung (nr. 48) conchide: „Trebuie să recunoaștem cu laude, silința extraordinară și cunoștința ce posedă d. Tikin în literatura română și a ne exprima în același timp dorința de a-l vedea cit de curînd publicînd noi opere filologice“.

● **ZIARUL** Românul din 19 decembrie 1884 elogiază lucrarea lui I. H. Fior apărută la Botoșani, „Testul și explicațiunea legii asupra înscrierii firmelor“.

● **ÎN SALA** Barașum din București a avut loc conferința dr. M. Gaster despre „Superstițiile la evrei“. Dr. Gaster „a început prin a arăta cum omenirea muncită de problemele grele ale naturii și de lanțul neînțele al faptelor, a căutat a-și găsi dezlegarea practică a faptelor. Și-a închipuit un duh al răului și altul al binelui și atribuie faptele cînd unuia cînd altuia. Superstițiile au început din vechime dar vechii noștri cărturari le-au declarat păgîne și nepermise“.

„Sala era îndesată de lume. Conferința a lăsat o urmă demnă de conservare“.

● **DOCTORUL** Adolf Vianu, medic de batalion în regimentul 11 dorobanți, corpul I de armată, a fost înaintat la gradul de medic de batalion cl. II, fără stagiu.

● **GAZETA** Imparțialul din București publică un reportaj despre o colonie de evrei proveniți din România, stabiliți în apropiere de Orilia, în Canada. „Au fondat o mică comună de 26 case iar limba pe care o vorbesc este cea română, atît în viața familiară cit și în comună; de limba engleză nu se serv decît vis-à-vis de canadieni“.

Este a treia colonie de evrei din România semnalată în acest ziar, după Societatea israeliților-români din New York și Societatea israeliților-români din Montreal (Canada).

● **DIN BIRLAD** se anunță că trupa de teatru Mogulescu și Finkel a dat două reprezentațiuni în folosul săracilor: una pentru săracii creștini, alta pentru evrei. Din venit au dat împărțite lemne la numeroși cetățeni iar pentru mai multe văduve s-a cumpărat cîte o vacă.

● **LA BOTOȘANI** a trecut la viață vesnică M. L. Wahrmann, fost multă vreme vicepreședintele societății „Zion“, membru în comitetul școlar, port-drapelul culturii moderne printre evreii locali.

„Regretatul Wahrmann a fost cel dintii dus la cîmîtur în carul funebru ce pînă acum nu era introdus în Botoșani“.

Au rostit discursuri domnii Goldscheleger, Teller, Klinger și Sanielepici.

● **LA IAȘI** a avut loc „un splendid bal“ dat de doamele țesane în folosul școlii israelito-române de fete. „Produsul net va permite comitetului dirigent să închirieze un local mai încăpător, mîrînd și corpul profesional“.

● **SOCIETATEA** „Filomela“ a organizat un bal în sala Dacia, în folosul unui tînar cu talent muzical, ce va fi trimis în străinătate pentru studii de specializare. Societatea „Aghidis Isruel Toeles Iacob“ a dat un bal în sala Pomul verde, în folosul mîrîtării unei orfane.

● **ÎN TRADUCEREA** dr. E. Schwarzfeld a apărut „Iudaismul ca rasă și religie“ de Ernest Renan.

● **FABRICA** de zahăr din Hotzenplotz (Silezia) anunță că a pus în vinzare zahăr pentru Pesah cu certificatul rabinului Akiba Kornitzer, ginerelui Reverenței Sale rabinul Simon Schreiber din Cracovia. Reprezentanți în București: Blumann et Stern, str. Gabroveni 25, iar în Galați, S. Rosenfeld.

● **ÎN FATA** unui auditor numeros alcătuit mai ales din junime studiosă, la 20 ianuarie 1885, avocatul Const. C. Mille, „un tînar simpatice ce vorbește clar și precis“ a ținut o conferință în sala Franzelilor din București, despre „Patriotism și cosmopolism“. La sfîrșit s-a ocupat și de chestiunea israelită.

● **SOCIETATEA** „Munca“ ce are de scop a da copii la meșteri experimentați, ca să învețe un meșteșug folositor, a dat un bal cu tombolă în sala Dacia, sub patronajul doamnei Sofie Leon Manoach.

● **LA BOTOȘANI** a luat ființă societatea „Ariel“ avînd ca scop a face cunoscut mai bine iudaismul și ca membrii săi să se instruiască în materii iudaice. Președinte a fost ales Lazar Linden, „un tînar bine instruit și inteligent“.

● **SALA BOSSEL** — București. Miercuri 30 ianuarie 1885 va da societatea Marpe Leneșef un mare bal — cu două muzici. Începutul la 8 ore seara. N.B. Este de dorit toaleta de bal sau costumul național.

● **ÎN CATACOMBELE** de la Saint-Janvier, în Neapole, a fost descoperită o coloană purtînd o inscripție cu caractere ebraice. Descoperirea a trezit mult interes în rîndul orientaliștilor, care au interpretat-o în felurite chipuri.

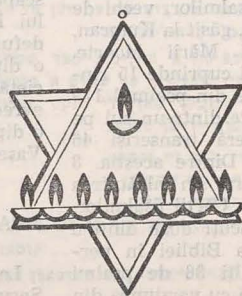
Rabinul din Neapole, Debenedetti, cercetînd această inscripție, a reușit să o lămurească: nu e vorba, cum s-a presupus, de un obiect cu caracter religios, ci de firma unei prăvălii...

● **A FOST ACORDAT** dreptul de a purta medalia Virtutea militară de argint sergentului Minzu Itic din regimentul 2 de linie, pentru serviciul de 12 ani făcut în acest grad, cu o pensie viageră de 300 lei pe an.

● **CU OCAZIUNEA** reînnoirii radicale a morii noastre cu aburi, situată în orașul Brăila, ne-am angajat cu domnul Leib Katz din acest oraș pentru a face faină de Pesah, conform ritului mozaic, sub supravegherea domnului rabin local S. G. Margulies. Rugăm respectuos toate comunitățile israelite a face comande în vreme. W. Tenov et Comp. (gazeta Apărătorul).

● **DOMNUL** Hillel Manoach a fost ales censor al Băncii Naționale din București.

● **SOCIETATEA** israelită de gimnastică și tir Unirea organizează în sala Bossel „un bal splendid“, cu un bogat program „ce va secera aplauze unanime“. Domnii care doresc a vizita balul sînt îndemnați a-și procura bilete din vreme.

Sub auspiciile Universității geneveze, în orașul de pe malul Lemanului și-a început activitatea un centru de studii iudaice. Organizat după modelul instituției similare de la Paris, noul centru își propune să vină în sprijinul celor dornici să cunoască și să aprofundeze diferite aspecte ale gândirii evreiești. Programul primului an, care prevede prelegeri și seminarii cu o durată de 16—21 de ore pe săptămână, cuprinde teme ca: Talmudul și filozofia iudaică, introducere generală în etica iudaică, curente în literatura evreiască modernă, locul gândirii iudaice în gândirea universală. Printre cei ce țin prelegeri la acest centru de studii se află personalități marcante, ca profesorii Saul Friedländer, André Schwarz-Bart, Leon Askenazi și alții.

BEN-AMI

S-au împlinit 120 de ani de la nașterea scriitorului Ben Ami. Născut în tirgșorul Verhovka din Podolia, s-a făcut remarcat prin numeroase povestiri în care a descris viața maselor evreiești în cea de-a doua jumătate a secolului trecut. Printre aceste povestiri, scrise în limbile rusă, idiş sau ebraică merită a fi menționate „Prima noapte de Hanuca”, „Un Purim de neuitat”, „Kinder iurn”, „Feivel der groiser un Feivel der kleiner”, „A naht in a klein steitl”, „O voce din deșert”.

SEMINAR

Specialiștii din Statele Unite, Anglia și Olanda au luat parte la un seminar organizat la Los Angeles și consacrat picturilor descoperite pe pereții sinagogii „Dura-Europolis” care datează din anul 245 al erei actuale. Aceste vestigii dovedesc că iudeii antici cunoșteau artele plastice.

Ruinele sinagogii „Dura-Europolis” au fost dezgropate între anii 1932—1935.

PERGAMENT

Muzeul din Ierusalim a expus pentru prima dată fragmentul unui pergament al Cărții psalmilor, vechi de 2000 de ani, găsit la Kumran, pe țărmul Mării Moarte. Fragmentul cuprinde 15 rînduri ebraice din psalmul 119 și face parte dintr-un sul pe care fuseseră transcriși 46 de psalmi. Dintre aceștia, 8 nu au intrat în alcătuirea cunoscută a Cărții psalmilor, fiind cunoscuți doar dintr-o traducere a Bibliei în persană. Ceilalți 36 de psalmi sînt identici cu versiunea din zilele noastre, numai ordinea lor fiind schimbată.

DICTIONAR

În editura Emanus din Lausanne (Elveția), a apărut „Noul dicționar biblic”. Autorii explică expresiile mai dificile, termenii și denumirile pe care cititorii lucrărilor privind Biblia și iudaismul le întîlnesc pe parcursul lecturii și studiului.

SIMPOZION

La New York a fost organizat un simpozion consacrat teatrului idiş. La dezbateri au participat artiști și critici de artă. Discuțiile au scos în evidență existența unui public doritor să vadă teatrul în limba idiş. S-a precizat înființarea unui ansamblu permanent la New York, care să prezinte cu regularitate spectacole în idiş, la un înalt nivel artistic.

Actualmente nu există în marea metropolă americană o stagiune teatrală permanentă în idiş.

ARHEOLOGIE

Obiecte descoperite de arheologi la Nazaret atestă că așezarea era locuită cu un mileniu înainte de era actuală. Au fost scoase la lumină vase datînd din epoca Judecatorilor. Vestigiile acestea au fost găsite alături de altele, datînd din perioada bizantină.

Denumirea de Nazaret nu este menționată în Biblie, dar ea poate fi găsită în Talmud.

ÎN MEMORIAM

S-a stins din viață, în vîrstă de 92 de ani, dr. Elisabeth Abegg. Descendentă a unei vechi familii de intelectuali germani, dr. Abegg s-a ridicat cu energie împotriva teroarei rasiste a naziștilor. Concediată de la catedră ca urmare a vederilor sale anti-hitleriste, ea a desfășurat o activitate perseverentă pentru salvarea a numeroși evrei. Cu ajutorul ei, zece de familii evreiești din Berlin și Hamburg au putut scăpa din ghiarele Gestapoului. În semn de recunoștință, defuncta a fost distinsă cu o diplomă de onoare a Societății pentru colaborarea evreo-creștină precum și cu o diplomă a Institutului Yad Vașem.

APARIȚIE

La Paris, în Editions du Service Technique pour l'education, a apărut cartea lui Salomon Crayzel „Șchiță

de istorie modernă și contemporană a comunităților evreiești”. Lucrarea prezintă evoluția unora dintre cele mai importante comunități evreiești, începînd din secolul al XVIII-lea și pînă în zilele noastre. Sînt prezentate, sumar, diferite curente de ordin religios și spiritual din sinul diferitelor obște evreiești.

COR POPULAR

Corul popular evreiesc din Detroit și-a aniversat împlinirea a cinci decenii de activitate. Cu acest prilej a avut loc un concert festiv. Presa și opinia publică au subliniat aportul adus de această formație artistică la răspîndirea cîntecului popular evreiesc.

OBȘTE

180 000 de evrei locuiau în Austria în preajma celui de-al doilea război mondial. Dintre aceștia, peste 160 000 au fost uciși în lagărele naziste. Din statistici recent publicate de comunitatea vieneză, reiese că în prezent populația evreiască din Austria numără 11 000 de persoane. Dintre acestea, 8 000 trăiesc la Viena, 1 000 la Graz și 2 000 la Salzburg.

SEMICENTENAR

Idişer Wissenschaftlicher Institut — Institutul științific evreiesc, a împlinit 50 de ani de existență. Înființat la Vilno de un grup de eminenți savanți și oameni de cultură, a desfășurat o laborioasă activitate științifică în domeniul istoriei, culturii și limbii idiş. Din anul 1940, I.W.O. își desfășoară activitatea în Statele Unite.

CATEDRĂ

Catedra de ebraică a Universității Sorbona din Paris și-a extins activitatea începînd cu actualul an universitar. Programului catedrei, care includea pînă acum cursuri despre sintaxa și morfologia limbii ebraice, precum și studii comparate între limbile ebraică și elină, i s-a adăugat un nou curs de arameică și un curs de studii comparate între limbile ebraică și arameică. A fost, de asemenea, inaugurat un ciclu de prelegeri privind literatura ebraică modernă.

CONCURS

În vederea marcării, în primăvara anului 1975, a trei decenii de la eliberarea deținuților din lagărele de exterminare naziste, poșta britanică a inițiat un con-

curs pentru executarea unei serii de cinci timbre comemorative.

PREMII

Unul din cele două premii literare pe anul 1974 ale fundației artiștilor rezistenți din Țările de Jos, a fost acordat poetului Leo Vroman. În timpul ocupației hitleriste, poetul a reușit să se salveze plecînd apoi în Canada, unde continuă să scrie în limba olandeză. O nouă culegere din poeziile lui Vroman a fost editată la Amsterdam, în vara anului 1974.

TURNEU

Corul popular evreiesc din Paris a întreprins un turneu în Elveția, Olanda și Anglia. Repertoriul a fost alcătuit din cîntece pe textele unor poezii de I. L. Peret, precum și din piese inspirate de folclorul evreiesc. La întoarcerea din turneu, ansamblul a prezentat un spectacol, cu același repertoriu, în marea capitală franceză.

MEGHILA

Un ansamblu teatral în limba idiş de pe Broadway, a reluat în actuala stagiune spectacolul „Meghila” — montaj muzical dramatic al unora dintre cele mai cunoscute poeme ale lui Ițic Mangher. Reluarea spectacolului, prezentat și în două stagiuni anterioare, se bucură de aprecierea publicului și a criticii de specialitate.

PRELEGERE

„Cuvinte englezești de origine ebraică” — acesta a fost titlul unei prelegeri ținute de Hugh Harris la Societatea pentru studii iudaice din Londra. Conferențiarul, cercetător în domeniul lingvisticii, a scos în evidență rolul deținut de Biblie în cultura engleză, subliniind că pe această cale au pătruns în vorbire o seamă de expresii și termeni de origine ebraică.

RESTAURARE

În localitatea Casale Monferrato din Piemont (Italia) a avut loc festivitatea inaugurării sinagogii a cărei restaurare s-a încheiat nu de mult. La festivitate au participat reprezentanți ai obștei evreiești din numeroase centre comunitare din Italia.

Sinagoga din Casale Monferrato a fost construită în anul 1595, fiind incendiată de naziști. Ea a fost reconstituită din inițiativa unui grup de cetățeni evrei și neevrei, cu sprijinul municipalității.

BIBLIOTECA

Cu cei peste 8 000 de studenți, Yeshiva University din New York este cel mai important institut de învățămînt superior evreiesc din Statele Unite. Recent, la

această universitate a fost inaugurată o nouă bibliotecă. Din cele 260 000 de volume, 150 000 sînt pe teme de iudaistică, dintre care 900 de cărți rare și rarissime.

SĂRBĂTORIRE

Comunitatea evreiască din Paraguay și-a sărbătorit jumătate de secol de existență.

Primii 10 evrei au sosit în acest stat din America de sud la sfîrșitul anului 1914 și s-au stabilit la Asuncion. Zece ani mai tîrziu, în toamna anului 1924, era întemeiată la Asuncion Comunitatea israelită sefardă, prima comunitate din Paraguay. În prezent, în țară se află 280 de familii evreiești, totalizînd circa 1500 de persoane. Obștea dispune de două sinagogi.

ISTORIE

Universitatea „Bar Ilan” a creat o catedră de istorie a iudaismului european. Cursurile vor fi predate de eminente personalități ale vieții religioase, comunitare evreiești din diferite țări europene.

AȘEZĂMINT

Comunitatea evreilor din Buenos Aires a construit în capitala argentiniană o Casă de cultură, menită a adăposti mai multe instituții, printre care un centru de studii iudaice, un seminar de istorie a iudaismului, o bibliotecă. Centrul cultural comunitar cuprinde, de asemenea, o librărie și o sală de conferințe cu o capacitate de 600 de locuri.

CEREMONIE

O ceremonie desfășurată la Bilbao a marcat constituirea comunității evreiești din acest oraș. Aceasta este cea de-a 6-a comunitate existentă în Spania (celelalte cinci comunități fiind constituite la Madrid, Barcelona, Toledo, Valencia și Cordova). Numărul coreligionarilor din această obște este de circa 5 000.

EDITARE

În editura Cynthia din Londra a apărut dublul dicționar englez-idiş și idiş-

englez. Autorul acestei lucrări este dr. Uryel Weinreich, profesor de limba și literatura idiş la Universitatea Columbia.

REUNIUNE

Cu prilejul aniversării a 25 de ani de la constituirea „Societății pentru cooperarea evreo-creștină” din Republica Federală Germania a avut loc la Frankfurt pe Main o reuniune festivă. Reuniunea s-a încheiat cu un concert, în cadrul căruia au fost interpretate, printre altele, lucrări corale liturgice evreiești.

די תורה הקדושה איז מן השמים

(סוף פון זייט 10)

געטלעכע קול, ווען עס איז געזאגט געווארן: מיר זאלט איר דינען און נישט זיין קיין שקלאה ביי מיין דינער, איז קומט אים א שטראף ווייל עס איז טויב געבליבן צו מיין געזאגט פון דער פרייהייט.

דאס ווארט „עבד“ איז ווייט פונעם באטייט פון שקלאה פונעם ווייטערן פרייזשן געזעץ. עבד שטאמט פונעם ווארט „עבודה“ (דער ענטשן וואס ארבעט). ווי אזוי כע דארף זיך מיט אים באגיין במשך דער צייט, דער קלאר פון דעם פאלגנדיקן טעקסט פון דער גמרא: „הנו הבנו, כי טוב לו עבד, עמל במאכל עמל במשכחה, שלא תהא אהא אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, תהא שותה יין וישן והוא שותה חין חשד; תהא ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי תבן“ (קרי) דושיין כב—א. אין דער תורה איז געשריבן, כי טוב לו עמל, אז עס איז אים גוט ביז דיר, דאס הייסט, אז ער זאל עסן דאס זעלביקע וואס דו און זאל טרינקען דאס זעלביקע. דו זאלסט נישט עסן ריין ברויט אים זאלסטו געבן קליינעברויט. זאלסט נישט טרינקען קיין אלטן וויין און אים געבן נייעס וויין. זאלסט נישט שלאפן אויף א ווייך געלעגער און ער אויף א שטרייך.

סע וואלט געווען צו פיל אויסצורעכענען די אלע רעכטן וואס דער ארבעטסמאן עבד האט לויט דעם יידישן געזעץ. פון די אלע פאר- שריפטן זעט מען באטייטערלעך די זאגן אז קיין מענטש זאל נישט קאנען אויסצורעכענען דעם אנדערן. קיין שום שארן וואס האט אנגעטון פארן מיטמענטש קאן קלארען אומפארשטייט. דער פרינציפ פון פארמאטארעלעכקייט פאר מיי וואס, פאר א סיי וועלכן שארן וואס עס האט גורם געווען איז פארגעשטעלט און דאס איצט- קער סדרה, דער אקצענט, דער טראפ ווערט געשטעלט אויף די פארשטייט. ווען עס האנדלט זיך פון אס די מענטשן, וואס זענען צוליב די אומשטענדן, אנטוואפנט אין קאמפ פאר ווייטער עקזיסטענץ, אנשטאט דעם „האמא האמני לור פוס“, וואס גיט דאס רעכט צום לעבן נאר דעם מעכטיקן, און דעם ביטו קעגן דעם שוואכן, וואס דארף לעבן נעבן דעם „איבערמענטש“, שטרייכט אונטער דער פוסק טעלעכע מאל, ווי אזוי ס'ע דארפן געשייט ווערן די אלמנה, דער יתום, דווקא די וואס האבן נישט קיין שייף.

אונדזער תורה הקדושה באגנייט זיך נישט בלויז פארצושרייבן פרינציפן, אן דעם זיך צו פארזארגן אויף ווייטער פאקטישן מענטשן, די ליבשאפט צום מיטמענטש, אויך אפילו דעם נעכטיקן שונא, בלייבט נישט בלויז א סענטי- מענטאלע פראווע, ווען דער תנא הילל דארף כינסטערטווייזן אין פראווע תורה כולה, איז וויין ענטפער וואס ער גיט דעם נישטיגן, וואס וויל זיך מגייר וויין, כל מה דסני לך לחברך לא תעביד. וואס דער מענטש זאל נישט טון פאר דעם חבד, דער מאראלישער פרינציפ ווערט אויך א ווייטערשט, איז דעם זינען וועלן פארשטיין זיך פאר פסוק פון דער היינטיקער סדרה: „כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו, וחדלת מעיב לז עובד תעזוב עמו!“ (שמות כג—ה). אז די וועט טרעפן דעם שונאס אייל לייג אונטער זיין משא, זאלסטו זיך אפהאלטן אים צו העלפן זאלסט אים העלפן אפגיין אין איינעם מיט אים!

אין גייסט פון אונזערע געזעצלעכע פארשטייט קאנען מיר פארשטיין דאס שייכות וואס דער תלמוד ברענגט צווישן דעם מובח און דעם בית דין, דעם סנהדרין, דעם מאראלישע פרינציפן דארפן זיך הערן נישט בלויז פונעם היינטיקער, אין די דרשות צי אין די תפילות, „לדין הויו זאין ויין נאכט צום בית המדרש“ (תהלות קז). צווישן דעם אייגענער אויפגאבן און דעם בית התפילה זאל נישט זיין קיין ווייטערשפראך. באציאונגען דארף דער ייד מקיים זיין וואס ער זאגט אדער לערנט אין בית המדרש, דאס אונטער מען די עשרת הדברות, די תורה הקדושה דורך די ווערטער „נשמע ונשמע“, אלץ וואס גאט האט געזעט וועלן מיר טאן און געהארגן מיט וואס ס'ע ענדיקט זיך די סדרה, ווייט אונדז אז קורם איז די טאט, „וועלן מיר טאן“, אין טאג טעגלעכן לעבן.

דברי תורה

(סוף מעמוד 10)

אונטער לשונת מפני השלום, כמו כן שנינו אהי יוסף ואמר „אביר ציוה לפני מותי“ (בראשית נ—טז, יז), ר' נחמן אומר „במחנה (יבמות ס"ה) שונאמר ווארמ שמואל איך אלץ“ (שמואל א—טז, ב), ואלעמל הקדוש ברוך הוא להימנע מכ שברשיי, וכדיוקן של ה' לומר האמת, אך מקרים האלה.

איבעריקע, וואלטן געווען געקאנט אויסגעטייטשט ווערן גלייך זיי וואלטן געווען געשריבן געווארן מיט א ווארט, און מע וואלט געקאנט מיינען אז „לר“, וועגן נאכט וועגן מען געגעבן און מארדן, אין נאמען פון דער רעליגיע אין אלץ דערלויבט, צו נעמען דעם אנדערשן האב און אויך זיין לעבן. בכך איז נויטיק געווען אז די עשרת הדברות זאלן באקאנט זיין נישט נאר מיטן בלויז הערן, נאר אויך מיטן זען, אז דאס ווארט „לא“ איז געשריבן מיט אן אלף, און ממילא קאן שוין נישט פארקומען קיין שום קאנפוזיע. דאס האב און גוטס און אויך דאס לעבן פון דעם נישטמענטש זענען באשלאסען געווען און קיין שום רעליגיעזע פרינציפ קאן דאס נישט דערלויבן, זיי אנצורירן.

דער סנהדרין רעדט בכך אין נאמען פון אן אמונה וואס איבערשפרייט זיך מיט דער מא' ראל גופא. לויט דעם גרויסן ווייטעם בענטשען, זענען די באציאונגען צווישן רעכט און מאראל ווי פון צייט קרייזן, איינער אין דעם אנדערן, איבערזייגט, אין דעם ברייטער, פון דער מא' ראל, איז פאראן דער שמעלעכער קרייז, פונעם רעכט, לויט אומ צו דעמיניצען, איז אלץ וואס נעמט ארומ אן באגרייפן און רעכט, איז מאראל, ליש, אבער נישט אלץ וואס איז מאראליש איז גלייכצייטיק אויך געזעצטלעך א חוב פארנעם. די יידישע השקפה איז אבער אן אנדערע, ביי אונדז אין דער קרייז פון דער מאראל דער זעלביקער ווי דער פון געזעצט, לאמיר נעמען משל דאס געבאט ארויסהעלפן א נויטבאדערפ' ווער ס'ע רעכענעט נישט, אס דאס געבאט קאן פאררעכנט ווערן העכסטנס פאר אן אומפארשטייט אבער נישט פאר קיין פארברע- כער, אבער אין וועגן פונעם יידישן געזעץ, איז דאס איינע פון די תרי"ג מצוות, פונקט אזוי הייליק ווי די עשרת הדברות, און ווער עס רש' פערטירט נישט אס די מצוה האט עובר געווען אויף אן עברה, עס איז נישט פאראן קיין איין זעלביקער פארשטייט, א געבאט אדער פאר- באט וואס זאל נישט סאנקצאנירן ווערן דורך א געריכטלעכער פארשטייט.

די דאזיקע סדרה הייבט זיך אן מיט דער רעגלעמענטירונג פון דער מענטשלעכער רעכט, איז דער פערסענלעכער פון אס די פרינציפן, קורם די ווערט רעגלעמענטירט די ארבעטס- ציאונגען, אין א וועלט וואס איז געבויט אויף אויסצונג פון שקלאפן — וועלכע האבן קיין שום רעכטן נישט, נישט אויף ווייטער לעבן, נישט אויף ווייטער משפחה, אלעס געהער צו ווייטער האר — האט די תורה הקדושה מיט איין פסוק אפ' געמקט דאס גאנצע פארשטאנד, די לענגסטע צייט, וואס דער דינער קאן זיין ביי א האר איז זעקס יאר, אין וועלט, יאר גיט ער ארויס פריי, דער דארף זיך נישט אויסקוקן.

העם איז דער פערסענלעכער אנטוויקלונג פון דער געשיכטע, איז אס דער פרינציפ נישט אין מאל פארשטעלט געווארן דורך קיינעם און הער- שער בלייבט דאך די אנדערעבארע פארמיר- לייגונג פון באפרייען דעם מענטש פון אונטער- רייכונג, אין די בעלעלעך פון דעם תנך געפיר- גען מיר ווי שראף די נביאים אונדזערע האבן געכייטשט זינען וואס האבן זיך פארשטעלדעט קעגן אס דעם נעכטן ציילנדיק זיי צווישן די וועלט האבן זיי איבערגעלאפן פון די וואס זענען געווען ביי מעמד ה' סני.

אויב דער עבד האט געזאגט „אויב האב ליב מיי האר און וויל נישט ארויס גיין פריי“ איז פארגעקומען א פערסענלעכע צערעמאניע. מע האט געבוירט דאס אויפער זיך יענעם עבד ביי דער טיר נאכט בית דין, כדי ס'ע זאל בלייבן א צייכן פאר דעם מענטש וואס האט אויסגעוויילט שקלאפמייטש אנטפאסט פרייהייט, אין דער גמרא קידושין דף כב עמוד ב' ווערט געזאגט: „מה נשתנה איין מכל אברים שבגוף? פאר וואס דאקא דאס איינער און די גמרא ענטפערט: „אמר הקב"ה, און שמיטה קולי על הר סיני בשעה שאתחיל כי בני ישראל עבדים ולא עבדים, לעבדים, ואלה הן קנה אדון לעצמו — רצע!“. אס דאס אויפער וואס האט געהערט ארויס באגרייפן דאס

שהחיינו — א ניי לידער-בוק

אין בוקארעשטער מלוכה פארלאג „קריסטאין“ איז דעושינטן אין דער צווייטער העפט פונעם יאר 1974 דאס ערשטלינג לידער-בוק פון ישראל בער- קאוויטש אונטערן טיטל „אין די אויגן פון א שווארצער קאווע“, דאס בוק (116 זייטן) איז כולל פיר ציקלען לידער: א) מיי אלטע היים, ב) אדאמאטיס מיד, ג) טיטשן, ד) און ד) איז די אויגן פון א שווארצער קאווע. ישראל בערקאוויטש, (געבוירן אין יאר 1921, אין באטשאנא), דער לויטער ראדישער טעקעשטער פונעם בוקארעשטער יידישן מלוכה-טעאטער, האט שוין פארענמלעכט אין די היגע יידישע פובליקאציעס עטלעכע לידער, אין וועלטער ער האט אנגעזאגט אז עס איז נאך דא אין דער היינטיקער וועלט א יידישער דיכ- טער... אייטש, איז זיין ערשטלינג בוק לידער, שטעלט ער זיך פאר ווי א באגאב- טער דיכטער, וואס זעצט פאר די טראדיציע פון די סרובאדורן, פון אן אליטער שטיינבארג און פון איציק מאנער.

דער בארימטער וועזשטיאר איזא שאפירא האט פאצייכנט זיינע איינ- דרוקן וועגן אס דעם וואגיגן באנד לידער, פארענמלעכט מיי אס וי איינדרוקן, וואס זענען אויך פאטעטיש, נאר איז פראווע, במקום א רעזענציע, און לעת-עתה זאגן מיר דעם דיכטערמחבר: חזק ואמץ!

אויב איך פארגעסן וועל אן איך, קדושים פון טרעבלינקע!

דער צארן שעלט איך, ווען ער שווייגט און שמיכלט... האט דער דיכטער אויסגעטאן די פיערלע- כע טאג, אנגעזאגן א פריילעכן בהחיינו קאפפן — אזוי קאן מען זיך לייכטער אויסשטעלן מיט דער וועלט.

בארג ארויף, מיט פרצן, איז גרינגער צו גיין, שבתיים סובדיקע יידן זיינען דעם בטחוני- גון, און דער גיגון ווערט נישט שטילער... דאנ- קע וויל ער...

...אויגן בויערן זיך אויף טעפליכער פון טרוים, שפעטלינגען טאנצן א קארהאז אויף די לייכטונג פון דעם רומענישן מאלער, צוקולעסן, זיי נעמען אריין א קאן גאלא גאלאקטיקא, וואס רעכט אפ חיות, שפעטשענדיק תהלים אויף איינשוואניק...

וואויל איז דעם ליד, וואס פליט צום טעלעלר פון הימל... זינגט פאר זיך א סאלא פון וויי, קוקט אראפ, ארויף, און איז מקנא דאס סאלא פון סאלאוווי.

דער מענטש כאנגענט משיחן אויף דער ע' קינה, שטארבן זי אבער ביידע...

יעדעם באשעפעניש האט זיך זיין סימפאניע, ווי פאר וועמען, פאר שטעהלען האט קיין איינציקע סימפאניע אויף מחיהדיק געקלונגען, מיט איר קאכן, מיט איר פייפן, ווי די שטיי- ניקסימפאניע.

...עס איז כאי צו וויסן, ווי אזוי דער פער- טער אברהם האט געגעסן ברויט, מיט דער לינקער האנט דריקט ער דאס שווארצע ברויט צום הארץ, מיט דער רעכטער האנט דענענ- טערט ער דאס ווייטע מעסער צום שווארצן ברויט, ווי א ווירטואל — דעם מיטשטענען פילד...

עס איז ווערט צו הערן זיינע לידער:

„דער מענטש דארף א לעבן-לאנג זיך זארגן, ווייל פונעם גאנצן לעבן, אז מע טוט א טראפ — איז אפשר דאס אליין נאר וויכטיק“.

א טיפן גלויבן, פון אמת און ליבע, זייגט אויס, מיט פארביקע ריטמען, ישראל בער- קאוויטש איז לידער בור: „אין די אויגן פון א שווארצער קאווע“.

איזא שאפירא

פאזיע באפילגלט דעם געדאנק, דערפרישט דאס געמיט, צו מאל רויש אירע קלאנגען, ווי ברוינדיקע כוואליעס — און אס פארניקען זיי אין א שטילער תפילה.

פאזיע שפלט אין פארבראנגענע טיפן סאפירן פון פרייז און פארהילט זיך אין אומעס פון רוי- בינגען.

...וואס קאן נישט אלץ א דיכטער דערנען און דערארט, „אין די אויגן פון א שווארצער קאווע“? די אלטע היים שפילט זיך אין נייע הארי- זאנט...

זי פארבלאנדזשעט אין א וואלד, וואס ראנגלט זיך מיט דער וון און באהאלט זיך אין יין און גענעם טאטן, נאר נישט פארוואנעט שוין... וואס זשע וועט פון אים ווערן? — האלץ און ברעטער, יאמערט דער וואלד איבער זיין גורל.

טרייט אים דער נמשל: „הער זשע, וואס מע זאגט ביי לייטן: ווער איז לעבן דינע זיין צייט, לעבט אין אלע צייטן“.

די אלטע היים אין דאס וועלכע פון דער גאל- דענער יידישער פאווה, פארוואלט און געוונד, — הלוטס זי פון דער אלטער היים.

אין דער אלטער היים וואקסן גיגוניס פון רויזן אין א בלומען-גארטן... האט די רויזן אויסגע- כישופט גיגנה, כדי צו פארשטיין דעם שווארצן אומעטישאטן.

אין פארפולגן דער גיגון און מיידלליפן ווארטן...

ווייטע בענטשאפט באגריסט די הויכע שטערן דעם טאג, דעם נייעם, ווען וואר און טרוים טרינקען לחיים.

עס געדענקט זיך דער פארטאג, ווען דער מארק דערוואכט, דער קלויטער צעקלינגט זיך, אין די אויגן און שווארצע ברויט לאכט און דער רב מיט ווייטע זאקן אין פקח ווייטע...

עס דערמאנט זיך דער באמעס טרערן ביים ליכטיגענטשן, דעם טאטעס דאווענען — אויף קלאווישן פון בעסעאזענס סאנאטן.

עס איז שווער זיך געזעגענען פון דער אל- טער היים... די לבנה שטראלט, ווי משה רבנוס פנים, די שטערן שטערן אויפן דאר, ווי אין מאנגער צייטן... דער טאטעס באדויערט, וואס ער איז נישט ווערן, צו ליגן כאטש אין דריידער, וואו עס איז פאראן א זייגער, וואס ביי זיינס א ליד האט ער געלאזט א טרער.

זיינע הערצער ווענען דורכזיכטיק און צייט- לאז, לידער האבן נישט קיין דאטע, די יארן לויפן נישט ליידיק, נשמות וועלען נישט, בלויז ווערטער פירן, איך האב דין ליב — מעסטן אויס דעם גאנצן דעקלייטלעך, „אויך האט די ליבע אין זיך די טונגט, פון סאכן פון דער לעשער — יונגט“.

...ווערטער קרייזן, קייקלען זיך, פאפאלאג- טען זיך, ווי טראפנט אויפן רעגנבוגן, פערן, לידער זאגן זיך, שוויקען זיך אויף די סטרוינעס פון א הארפע, עס איז צום וויינען, ווען מע האט זיי נישט וועמען פארשטיינערט, וועגט צוואלן זיך...

אויף די טרעפ פון א תהלים לייטער שטייגט דאס ליד צו שיר העלכות, עס שאלט א געבענע זעקס מיליאן בלומען פאר די זעקס מיליאן פארשטיינענע פון יידישן פאלק.

ביז איך האב זיי נישט קאן איר נישט שטענען מיינ ליבסטער א בלוס און אז א בלוס קאן איר צו איר נישט קומען“.

הערצער ווערן פארשטיינערט, וועגט צוואלן זיך... א שבוה ברענט: זאלן די הענט מיר ביידע דארן, די רעכטע און די לינקע.

די תורה הקדושה איז מן השמים...

פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן

אין געוויסן פון די מאמנים, ווייל עס האט גע
רעדט פון די שענסטע צילן.

צוויי לוחות — איין איינציגע תורה

”ויהי קול השופר הולך וקול מאוד, משה יבדל והוא יענוהו כקול” (שמות יט—יט), און דער קול פון שופר איז געווארן אלץ שטארקער און שטארקער, משה האט גערעדט און גאט האט אים געענטפערט אויפן קול.

יצאת מצרים איז נישט געוועזן קיין ציל, נאר בלויז א מיטל. זי האט באדארפט ברענגען די נעכטיקע שקלאך צו מתן תורה. משה האט דאס דערפארן געלאזט ווען ער האט באקומען די געזעצטע אויפגאבע אז ער זאל אויסלייזן יומען ברידער פונעם שיעבוד מצרים. שוין דעמאלט האט אים גאט געזאגט: „בהוציאך את העם ממצרים, תעבדון את הא' על ההר הזה.“ ווען דו ציסט ארויס דאס פאלק פון מצרים, וועט איר זינען גאט אויף דעם דאזיקן בארג. ס'עס דארף געשען א סוף נישט בלויז צו דער פוישער מארשקלאפטקייט, נאר אויך צו דער מאטאלישער אויפן בארג מיט האט געדארפט אפלייגען דאס געבאט, וואס זאל צוריקגעבן דעם מענטש ווין ווירדקייט, אים אויסצולעבען צו קעמפן און צו ווירקן פאר זיינעם און פאר דער געזעלשאפט פילאזאפיע.

צו וואס — פרעגט איינער פון אנדערע גדולים — איז נויטיק געוועזן צוויי לוחות? האט מען נישט געקאנט געבן די עשרת הדברות אויף איין איינציגן לוח?

ס'עס זענען נויטיק געוועזן צוויי לוחות — ענין שפערן — כדי אויף איין לוח זאלן פארגעשריבן ווערן די יסודותדיקע פרינציפן פון די באציאונגען צווישן דעם גלויביקן און דער געזעצטער נעכטיק פון אדם המלוק אויף דעם צווייטן לוח זאלן זיין רעגלעמענטירט די באציאונגען צווישן מענטש און מענטש, בין אדם לחברו, צוויי לוחות, וואס האבן די זעלביקע הייליקייט ווי אירע טעם — אס זענען זיי די צוויי הויפט־אידעען פון דער יידישער אמונה

דאס רעספעקטירן דאס ערשטע געבאט פון די עשרת הדברות „אניכי ד'“ איך בין דיין גאט, איז פונקט אזוי מלוק ווי דאס געבאט פון „לא תגנוב“ און „לא תרצח“, זאלסט נישט גנבען און זאלסט נישט מאַרדן. ס'עס קאן נישט זיין קיין מאמיר דער וואס באהינגט זיך בלויז מיט פרומקייט אין תפילות אָבער אין דער פראקטיק רעספעקטירט ער נישט די עטישע גע' באטן פון די זעלביקע עשרת הדברות, וועלכע רופן צו רעספעקטירן דאס לעבן, די ארבעט און דעם כבוד פון דעם מיטמענטש.

אפילו דאס ערשטע געבאט, וואס מיר האבן דערמאנט, וואס אנגעהאלט די פארשטעלונג פון אחדות הבורא, זאגט: „אניכי ד' ב' גאט, וואס האב דיך ארויסגעצויגן פון דער פארשקלאפטקייט פון מצרים.“

גאט האט זיך נישט פארגעשטעלט ווי דער בורא עולם, אנשטאט ער זאל געווען זיך פארשטעלן ווי דער באשעפער פון הימל און ערד, האט ער ביליכער געהאלטן זיך פארזשטעלן מיטן פאקט פון יצאת מצרים. מיט אס' דער געזעצטער דעקלאראציע ווילט זיך באווייזן אז עס איז וויסטיקער דער מאַמענט ווען די מענטשן האבן אויסגעפירט זיין שקלאפן, ווי די בריאה גופא, ווייל נאר די פרייהייט האט א זינען אין לעבן, נאר דער יוג פונעם יושר היט אפ די וועלט פונעם אונטערגאנג. די גאנצע בריאה קאן קיין קיום נישט האבן אויב זי איז נישט געפירט לויט די מאַטאלישע געזעצן.

זייער שארף איז די איראגיע פון דער אגדה פון מדרש, וואס דערציילט אז גאט האט אנגע' באטן די תורה, איידער ער האט זי געגעבן אויפן בארג סיני, צו פארשידענע מלכים און פעלקער. די מלכים פון עש' און פון ישמעאל האבן זיך דערשראקט, ווען זיי האבן געהערט אז אין דער תורה שטייט געשריבן „זאלסט נישט גנבען“ און „זאלסט נישט מאַרדן“, האבן זי זיי נישט געוואלט אננעמען. אזעלכע פרינציפן זענען דערווידער פארן יסוד פון יושר הערשאפט. די שקלאפן וואס האבן אויב ביטער געליטן פון דעם רויב און מאַרד מצד די טיראנען, האבן אָבער אנגענומען באהעגן אס' די געזעצן, אויסשריינענדיק „נעשה ונשמע!“ — מיר וועלן מקיים זיין אס' אלע מצוות.

דאס קול פונעם הר סיני וואס האט אנגעזאגט, אז די וועלט איז נישט קיין פארקער דזשוונגל, האט קודם געהאט א שוואכן אַפּקלאַנג. אָבער יאָהונדערט נאָך יאָהונדערט איז דאָס קול א' ייגענדרענגען אלץ מערער אין די הערצער און

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

★ דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.2.1975 בוקארעשט ★

א דעלעגאציע פון דער פערעראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע ביים יידישן וועלט־קאָנגרעס

דינאל טענאל, פרעזידענט און מארין בעלש, וויצע־פרעזידענט פון דער בוקארעשטער קהילה; וויקטאר רוסו, הויפט־רעדאקטאר פון דער „צייט־שריפט“ און ד"ר שמעון קויפמאן, פרעזידענט פון דער יאסער קהילה, די דעלעגאציע וועט זיך אויך באטייליקן אין דער באראסונג פון דעם וועלט־קאָנגרעס פון די „בתי־כנסת, וואס וועט פאָרקומען צווישן 10—12 פערברואר ד.י.

צווישן 3—7טן פערברואר ד.י. וועט פאָרקומען אין ירושלים די באראסונגען פונעם יידישן וועלט־קאָנגרעס. ביי אַס דער באניפערסטאציע וועט די פערעראציע פון די יידישע קהילות פון רומעניע וואָס פארטרעטן דורך א דעלעגאציע, און וועלכע סע באטייליקן זיך: הרב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שליט"א, פרעזידענט פון דער פערעראציע און די רבנות ד"ר רוזן; עמיל שעכ"ס, ערשט־וויצע־פּרעזידענט פון דער פערעראציע;

מיכאל לאנדאו איז א בן־שמונים

געווען נישט פשוט און נישט באקוועם, אָבער דער בעל־היובל פון היינט געהער צו אַס דער קאטעגאריע מענטשן, וואָס שטייט צו צו אן אידעאל נישט וויל ער איז געווען איבערצייגט אז אַס איז דער איינציקער וועג אויף וועלכן ער דארף זיך לאזן גיין און צו אַס דעם איז ער געבליבן געטריי ביז צום רעאליזירן פון זיין אידעאל.

א לעבן פון א מענטש געוויינט פאר אן איד — אזוי וואָלט געקאנט אויסגעדריקט ווערן בקיצור, דער זינען פון די זכרונות פון מיכאל לאנדאו, ער האט געשטעלט אין דינסט פון דעם אידעאל, דאָס וואָרט, זי טאט, זי פען, זיין גאנצע פערזענלעכקייט, אלע זיינע אינטעלעקטואלע פעאקייטן, ער האט זיך קיין מאל נישט צוריקגעצויגן פון די סכנות וואָס האָבן געלאָן קערער, אין יענע גרויזאמע צייט, אויף יעדן וואָס האט געקעמפט פאר דערהויבענע (איידעאלן, זיין נאָמען איז באקאנט געוואָרן צווישן דער יידישער באפעלקערונג פון לאנד און פון אויסלאנד, זיין ביישפיל איז געוואָרן א מקור פון אַחוץ און אַפּטימיזם.

כמעט 19 יאר צענדליקער יאָר לעבט מיכאל לאנדאו אין ישראל, וואו ער זעט פאר צו זיין א מוסטער פון איבערגעבענקייט פאר זיינע מיטמענטשן, בפרט פאר די עולי רומניה אין זיין וואָרט, זיין עצה, זיין אויפמערקסטיקטער הילף, געוועזן און איז אויך היינט א ווערטפולער קער אויסהייליק. ער איז געבליבן דער זעלביקער אויסהייליקער און געטרייער פריינד פונעם יידישן קיבוץ פון זיין אָפּשטאָלענד, ער ציילט זיך צווישן די פערזענלעכקייטן וואָס האָבן גע' גינגעט דעם פאריין פון פריינדשאפט צווישן ישראל און רומעניע, זייענדיק אין זיין אָנפירערשאפט, פון זיין איינציגאמיו און מיט זיין אקטיווער מיטהילף איז אויסגעפירט געוואָרן דאָס פארענטלעכע און העכערע איבערן דעזונט פון דער ביאָגראפיע פונעם פרעזידענט ניקאָלאַע טשאַוועשקו.

אַס זענען עטלעכע מאַטיוון פאר וואָס אונז' דער קהילה פאראייניקט זיך מיט די וואָס פיינען איצט מיכאל לאנדאו, אַנווייניגנדיק אים די טראַדיציאָנעלע ברכה: עד מאה ועשרים!

מיכאל לאנדאו, וועלכער איז געוואָרן א בן־שמונים, איז א גוט באקאנטער נאָמען פאר זיין יידישן קיבוץ פון רומעניע. בפרט פאר די עלטערע דערמאנט עס אַז די שווערע צייטן פון צווישן די ביידע וועלט־מלחמות, פון די שטרעם בונגען, אינזוינעם און אנטוויקלונג, און נאָך מער דערמאנט עס זיין אַז די דערהויבענע שטרעם בונגען צו די אידעאלן פון פרייהייט, מענטשלעכער און היינטלעכער ווירדקייט און גלייכייט היינט צווישן די מענטשן, אָפּגעזען פון נאצי־אידעאל, אָדער ערליכער אנדערשקייט, אַס די נאצי־אידעאל אידעאלן האָבן געפירט מיכאל לאנדאו זינט זיינע ערשטע טריט וואָס ער האט געמאכט אויף דער פעלשטעכער ארומע, זיי זענען גע' וואָרן דער זינען פון זיין לעבן און זיין טעטיקייט. אַס דאָס זעט זיך אַלס און איבער ציגנדיק אויך ביים לייטענען זיינע זכרונות, וואָס זענען נישט לאנג דערשינען אין מדינת ישראל, אין העברעאיש און רומעניש, זיי זענען פיל מער ווי עלעמענטן פון אן אויסגאָגראפיע — זיי זענען בעסטער פון א כראָניק פון א עפאָכע און פון א קיבוץ.

דאָס לעבן פון מיכאל לאנדאו קאן גראפיש געציילט ווערן מיט אַין גראַדער ליניע, ער שטאמט פון א שטאָט מיט אן אלטער און אוי־טעטישער יידישער טראַדיציע, אין הויז פון זיינע עלטערן און דערנאָך אין טראַדיציאָנעלן לימוד־סיסטעם, האט ער באקומען א פעסטע דערציאונג, אין וועלכע סע האָבן זיך צוזאם גענומען פאָלכטן הארמאניע אונדזערע אלטע אַז' רות מיט דער מאָדערנער קולטור, דערנאָך האט ער שטודירט יוריספרודענץ, ווידעמענטירט זיך נאָך אין די שטודענטישע יאָרן פארן יידישן בויג, פאר די אידעאלן פון יושר און סאָציאלער און בירגערלעכקייט. דאָס זענען געווען די יאָרן פונעם צווייטן צענדליקער יאָר פונעם צוואנציגסטן יאָהונדערט ווען אויפן איראָ־פּעאישן הימל וואָס איז נאָר וואָס לויטער גע' וואָרן פון די עקספּלאַדירטע פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. זענען ווידער דערשינען דאָרפֿן דיקע וואָלקעס, פאשיזם, מלחמה, שינאה, מאָרד — אַס די ווערטער זענען וואָס מער אָפּטער גע' הענט געוואָרן, זאלסט זיך ווידעמענטן און יענע באדינגונגען, פאר די אידעאלן אידעאלן איז נישט

ח נ א

(סוף פון זייט 11)

זעענדיק, אָבער נישט די איינציקע, פאקטיש איז דאָ דאָס ברויט פונעם רימער, פונעם שניי דער, שוסטער, דאָס ברויט פונעם קליינעם סוחר פונעם שטעטל אויך געוועזן אָפּהענגיק פונעם פרעסענעיש, אויב דער פירער האט גע' האט פרעסענעיש האָבן זיי אויך געהאט, אויב ער האט געהאנגען, האָבן געהאנגען אלע...

ווי אויף זענען אָנגעקומען די קארטן און אין דער אידעאלן חזקא געווענליכער אין חזר איבער אן דעמאָלט האָבן מיר אַזעלכע פראגן נישט געשטעלט, נאָר מיר האָבן זיך באגלייט זיין צו עסן מיט די אייגן, ווען מיט האָבן אַי דערש נישט געקאָנט, שפעטער האָבן אַי זיך דערוואוסט אז ווען די צייט איז געקומען האט פנא, באגלייט פון א געזאָלטן מענטש, איינער פון די טרעגער וואָס האָבן געדרייט אין פלאץ גאנצע טעג, ווארטנדיק אויף א קליינט, זענען זיי אוועק צו פוס אויפן דאָרף, זיך געדראפּט אויפן געדרינגענעם בוים אנהויב פרייליג און

מע טייטשט אין נאָמען און גדול דעם פסוק „וכל העם רואה את הקהילות“ (שמות כ—ט), און דאָס גאנצע פאלק האט געזיין די קהילות, אין דעם זינען פון אַס דעם מיינן ווען דער פסוק וואָלט געווען געזאגט „האט געהערט די קהילות“, וואָלט געקאָנט פאָרקומען א קאָנפליקט. אויף לשון קודש האט דאָס וואָרט „לא“, ווען עס איז געשריבן מיט אן אלף דעם באטייט „נישט“, ווען עס איז געשריבן מיט א וואוּ „לך“, באטייט עס „אים“, דאָס הייסט, אז ווען די עשרת הדברות וואָלטן געווען געגעבן געוואָרן בלויז דורך דעם וועלט, דעמאלט וואָלטן די גע' באַטן פון „לא תגנוב“ און „לא תרצח“ (זאלסט נישט גנבען און זאלסט נישט מאַרדן) און די

דריי זענען מיר געווען...

(צום 160טן געבוירןאָר פון דעם דיכטער־קרום יחיאל שטיינבאך)

ליידער האט אוישוויץ פארוואנדלט אין ריזיג
נישט נאר די פוישע ווערטן, נאר אויך די
גייסטליכע אוצרות פון דער יידישער ליטעראַט
טור, און חווישן זיי אויך דעם יונגן דיכטער
יחיאל שטיינבאך.
ה'תל"ח (יחיאל) שטיינבאך איז געבוירן אין יאָר
1915 און געלעבט אין סיגעט. זיין פאטער, ר' י
יידל שטיינבאך, איז געווען אן אנגעזענער
בלעדיה, א חסידישער ייד (ר') אשר דעם גבאים
איידעם) און א גרויסער תלמיד־חכם. ער איז
געווען א ייד, א פיקה, באקאנט מיט זיין לייכטן
הומאר, מיט וועלכן ער פלעגט לייזן גאר ער
נאכט פארגלעכענע, סיכסוכים, דערמאר איז ער
אפט פארבעטן געווארן צו זיין ברור און צו
בארייטן צווישן יורשים אדער צווישן שות
פים. ר' יידל שטיינבאך האט געפונען אן עצה
ווי אזוי אויפצולאזטערן אזא מין סיכסוך.
אין סיגעט האט מען געהאלטן אז ר' יידל האט
א געוואלטקין כוזה־הסבר, ער איז כוזה געווען
צו איבערצייגן אויך נישטעס, וואס אָנע
אויפן און א ברור, אז ער איז נישט גערעכט;
עס איז אים קיין שום עוועלח נישט געשען. ר' יידלס
רייד האבן געהאט אן השפעה אז יענער האט
זיך מער נישט געפילט געקרויכטעט.

די פאמיליע שטיינבאך האט געוואוינט אין א
שיין הייל, קעגן דעם סיגעטער רב, נעבן דעם
ארויסגאנג פונעם גרויסן קאהנישן הויף. דאָס
הייסט אז כמעט אין צענטער פון שטעטל, נאָכן
אויסזען פונעם הייל האט מען געקענט מיינען
אז זיי זענען גידיים! אָבער די וואס האבן געז
טער געקענט די משפחה שטיינבאך האבן גע
וואוסט, אז עס איז טאקע א מיהאסדיקע משפחה,
אָבער פון גידיהאפט אפט א פאגערעט, א
דרבה, זיי האבן געלעבט גענוג באשיידן.
הילול האט געלעבט אין דער שיבה, וואס
איז געווען עטלעכע שפאן פון זיין טיר. געווען
און געבליבן א נאכזענער פריינד ווי וואס דעם
רבס וון. דערנאך האט ער זיך פארשאפט א
באשיידענע [אמאזירעלע] זעלבסטמורדיקייט
פונעם האנדל מיט רייז, וואס ער האט דעביי
פארדינט? ווער פון אונדז ווייסט נישט וואס
פאר א גרויסע פארדינסטן מען האט, מיטשייט
געזאגט, געקאנט דעמאלט האבן אין סיגעט...?
אָבער נישט וועגן דעם נעשט זיך עס איצט,
וועגן גשמיותדיקן הילול. איצט ווילט זיך דער
מאנען וועגן הילול שטיינבאך דעם פאטער, וואס
זייער היינטיק האבן געקאנט זיך ליטערארישע
טעטיקייט, כל־שכן היינט נאָכן אומקום.
וואלט ער געלעבט, וואלט ער איצט אלט גע
ווען זעכציק יאָר, אָבער וויפל שיינע לידער
וואלט ער געווען פארעפנטלעכט אין דער דא
זיקער צייט?

אין דעם דערמאנטן זאמלעפּסט „יוג־מארא“
מאָרשע, ווען י. רינג האט אין זיין איינפיר־וואָרט
פרעזענטירט די מיטארבעטער, האט ער כא
ראקטעריזירט אונדזער חבר יחיאל שטיינבאך
אַס אזוי:

„כאָטש ער באוועגט זיך אין זיין טעמאטיק
זוכנדיק דאס זילבערנע, לירישע און זיסן
לאקסידיקן אויסדרוק, ווי יענע ווערעמל אין
וויינגעוועב, און כאָטש זיינע פינגער שפילן זיך
גרענץ מיטן פענדול און פארב אומזיכערע,
פאפ־גענדיקע, ווי א קינד מיט א ליאלע, אָבער
עס איז א קלוג תמימותדיק קינד מיט טיפער
גשמיותדיקע איבערלעבונג, מיט א גרויס הארץ,
זיינע פערזן זענען פול מיט דראמע, שטימונג,
טעאטראַלישקייט און טיפער טראגישער איבער
לעבונג.“

אזוי האבן מיר דעמאלט געקאנט אונדזער
חבר יחיאל שטיינבאך.

מיר האבן נאך נישט געוואוסט אז דאָס וועט
זיין נישט נאר זיין ערשטע כאראקטעריזירונג,
נאר אויך די לעצטע, דער עפֿיטאף אויף זיין
נישטעקזיסטירנדיקער מצבה.

וואלט ער געלעבט, וואלט הילול איצט אלט
געוואָרן זעכציק יאָר. געוויינטלעך וויינטשט מען
אַן ביי אזא געלעגנהייט: עד מאה ועשרים,
ליידער האט ער, און מיר, נישט זוכה געווען
דערצו. דער פאשיסטישער מלאך־המות האט עס
נישט דערלאזט. בלייבט אונדז נאך צו פארענץ
דיקן: השם ינקום דמו. זאל גאט זיך נוקם זיין
פאר זיין אומשולדיקן פארגאסן בלוט.

ביי דער געלעגנהייט דערמאנען מיר אים: דריי
זענען מיר געווען...

צוריק מיט פערציק יאָר זענען מיר געווען
דריי אָנפאנגער אין מאראמאָרע־סיגעט, וואס
האבן געשריבן כּוזה־לידער אָדער דערציילונג
גען. די כתב־ידן אונדזערע זענען אָבער צו בים
לעך באקאנט געוואָרן פאר טייל רעדאקציעס.
מיר האבן אָנגעהויבן פארעפנטלעכן און אַנאָגן
דער יידישער וועלט, א יוג־מאראמאָרע־דער
וואכט.

דער ערשטער פון אונדז איז געווען יחזקאל
רינג (ער לעבט היינט אין שוועדן, וואו ער האט
זיך באוועגט נאָכן איבערלעבן אוישוויץ, וועגן
אים וועל איך שרייבן באזונדער!). ער איז גע
ווען נישט נאר דער אקטיוועסטער נאָר אויך דער
טאלענטירטסטער און עלטסטער צווישן אונדז.
אין יאָר 1933, ווען ער איז נאך נישט געווען
קיין פולע צוואנציק יאָר, האט ער שוין רעדא
גירט און ארויסגעגעבן די קליינע יידישע וואָכ־
צייטונג „דער ראדיאָ“. י. רינג האט עטלעכע
יאָר געשריבן די פיעסן, וואס זענען אויפגעפירט
געוואָרן יעדן פורים דורך דער „פועלי אגודת
ישראל“ פון סיגעט, אייניקע קופלעטן צו אט די
פיעסן האט אָנגעשריבן חילו שטיינבאך (מיין
ווייניקער איז אויסגעקומען צו שפילן אין אַס
דער אמאטאָרישער טרופע מיינסטנס פרויען
רעזל).

דערנאך האבן מיר אָנגעהויבן פארעפנטלעכן,
כאָטש באשיידן, אָבער דאך צוזאָגעריש. מיין
דערציילונג „ערשטע טויט“ איז דערשינען אין
דער טעגליכער וואָכ־צייטונג „דאָס יידישע
וואָרט“ פון 5טן יאנואר 1935. מיט דעם האט
זיך אָנגעהויבן מיין סיסטעמאטישע מיטארבעט
און האט געפירט דריי יאָר, ביז די פאשיס
טישע רעגירונג האט פארבאטן דאָס דערשיינען
פון דער צייטונג. אין פארלאג פון אַס דער ציי
טונג איז דערשינען מיין ערשט ביכעלעך „דער
צילונגען אין יאָר 1937“, ביי דער טיר. אין
זעלביקן יאָר האט חזקאל רינג פארעפנטלעכט
זיין ערשט ביכל דערציילונגען „פארבאָנדענע
טער גיגן“.

אין דער דאזיקער צייט האט יחיאל שטיינ
באך געשריבן שיינע יידישע לידער, וואס זענען
געווען איבערפולט מיט לירישער הארציקייט. ער
האט זיי געשריבן און דערנאך איבערגעשריבן
אין אַן אלבאם מיט זיין אייגענער האנט, מיט א
זעלטן שיינער קאליגראפֿישער שריפט, וואס האט
געקענט ארויסרופן קנאה אויך ביי די טאלאנט
טירטסטע סופרים. ליידער האט ער נישט פאר
עפנטלעכט פון זיינע כתבים נאָר עטלעכע, אויף
וויפל דער זכרון נאָרט מיר נישט, בלויז פיר
„לידער צוויי (אדער גאר פיר) אין די „שטער“
וויצער בלעטער“ און צוויי אין זאמלעפּסט „יוג־
מאראמאָרשע“, וואס י. רינג (מיט אונדזער מיט
ארבעט) האט ארויסגעגעבן אין סיגעט, אין מערץ
1941, ווען דער חלף איז שוין געווען אויסגע
שטריקט אויף אונדזער האלדז...

דאָס ליד וואס מיר פארעפנטלעכן איצט פון
יחיאל שטיינבאך, איז דערשינען אין די „שטער“
נאָוועמבער בלעטער“ נומער 245 פון 19טן אפריל
1636.

אין אַס די דריי טראַפּעס, אין זיינע סודות
דיקע בלומען, זעט מען נישט נאָר גאט, נאר
אויך אן אָנזאג פון א גרויסן ליריקער.

ווי באלד די ערד האָט אַראָפּגעוואָרפֿן פון זיך
דעם שווערן ווינטער־מאָנאט, איז ער אוועק
איבער די דערפער ארום שטעטל, כדי צו „דינ“
גען? בייםער, עס קאָן זיין אז דאָס וואָרט זאל
איך אויסזען אומפאסיק, אָבער נישט אַיך האָבן
עס אויפגעטראָפֿן, אזוי פּלעגט זיך אויסדריקן
חנא. פאסיק אָבער נישט פאסיק, אָבער דאָס
וואָרט איז פארבליבן, בפרט ווען אונדז האָבן
אינסטערטירט די קארטן נישט זיינע ווערטער.
שפּעטער האָבן איך פארשטאנען אז „דינגען“ און
בוים באטייט שפּאָרן די פירות פון יענעס־יאָר,
אָבער באַצאָלט נאָך דעמאָלט ווען זיי זענען אין
בלי, ווי אזוי האָט ער געקאָנט וויסן וויפל עס
וועט זיין דאָס גערעכענעניש אין יענעס־יאָר
טאקע אַס דאָס איז געווען זיין חכמה. וואס די
זאָלט וויסן און קאָנטן די פירה ווען זי איז
נאָך אין בלי, דו זאָלטס אָפּשאַצן ערלעך — ווייל
אנדערש, אויב דער פרייז איז צו קליין, וועסטו
שוין איבער א יאָר נישט קאָנטן אריינגיין אין
הויף פון יענעס פויער, ווידער, אז דער פרייז
איז צו גרויס, ווי אזוי וועסטו, חנא, האָבן אויף
א שטיקל ברויט?

וויפל בייםער האָט ער נעדיגטן און אַס סעזאָן
איך ווייס נישט, איך האָב עס אים קיין מאָל
נישט געפרעגט. דעמאָלט ווען ער פלעגט קיניגן
צווישן די קויטן פרוכטן און די שניידלעך קארטן
ביים פענצטער, איז ער געווען צו הויך פאר
מיר אז איך זאָל וואָס עס טון. איצט, ווידער,
איז שוין צו שפּעט, ווייל זינט לאנג שלאָפט ער
זיין אייביקן שלאָף אונטער א ברייטן ניסנוב, און
צום פּריוט צו, דאָרטן וואו עס ליגן די קלענערע
מענטשן פון שטעטל, אויף יעדן פאל, ביי אַיך
איבערציגט אז ווייניק האָבן אזוי געטריי א
רויסגעקוקט צום הימל, און מתפלל געווען ווען
מע האָט שביעית של פסח געבענטשט טל, ווייל
אויב פאר די אנדערע יידן איז די תפילה געווען
נישט מער ווי א רוחניותיקער חוב, איז עס
פאר חנא געווען א פראקטישע, קאָנקרעטע, ווייל
פון דעם טוי און רעגן צו דער צייט איז געווען
אָפּהענגיק זיין טאָג טעגלעכע פרנסה. אויף דעם
אָפּן איז ער געוואָרן, אויך אַן זיין ווילן, דער
לעבעדיקער פארבינדונג־שריט צווישן שטעטל
און דער ברייטער וועלט פון גערטנער און טע
דער. ווייל זיין אָפּהענגיקייט פונעם פעלד, פון
די פרוכט פון דער ערד איז געווען מער אָן

וויקטאָר רוסו

(סוף אויף זייט 10)

יחיאל שטיינבאך (רעכטס) און וואָלף טאמבור
ליענען פון זייערע ערשטע כתבים (1935).

יחיאל שטיינבאך

בלומען...

ס'איז גוט אין בלומען פרימאָרן-באניגענס אויפצושמיין
און פאר אייך ארויסצושטראָלן די שענסעם חלומות פון דער נאכט.
ס'איז גוט אין נאָלדוויגן מאָרגן־שניין,
צעקוושן זיך מיט אייער טויזנט־פארביקער פראכט.

אין זומער-פארנאכטן בלוי-זיידענע, שמיילע,
שוועבט ארום אייך פון אייביקייט דער סוד.
און אין אייער שוים זילבערם טוי ווי אין אויגן טרערן שמיילע
און באהעפט אייך מיט א זילבערנעם קוש פון גאָט.

אין גוט און צו שפיגעלן זיך אין זילבערנעם קוש,
און אין שטיקליש פארנעמען פון אייביקייט דעם סוד,
אין גוט אזוי צו שפיגעלן זיך אין זילבערנעם קוש,
און פלוצעם נאָר דערוען — נאָמאָ...

א

פאראנגענע וואָך איז געווען חמש עשר שבט,
ראשיתונה פאר די ביימער, איז אנשטאט חשכה
עשר־אויפס האָבן געטראכטן אייך צו דערציילן
א מעשה. די מעשה פון חנא, דער אויפ־הענט
דלער פונעם שטעטל.

ניין, נישט פון אים האָבן מיר געהאט זי בא
טעסטע מילעניזשע פירות, וואָס מיר פלעגן
באקומען אין דעם דאָזיקן טאָג. גלאנצנדיקע מא
ראנצן, ווי א זון און מיניאטור, פייגן און מיט
לען וואָס זענען דיסער געווען ווי האָניק, מער
קישע און אמעריקאנישע ניסלעך, די מאָנע
באָקטערס, אַס די אלע געטס אויף איין טאָג אין
שטעטל האָבן פאָרנישט געהאט צו טון מיט
חנאס געוועלכלעך. זיין וועלט איז געווען אונדזער
וועלט, מיט צעטליכע ווייניק און קארטן־ביי
מער אין פריילינג, מיט פּעגאמאָסטער און פרי
צישע עפל, מיט טונקל־בלויטלעכע פּלאַטען, אויף
וועלכע עס האָט זיך אויסגעשפּרייט דאָס ערשטע
הארבסט־טעג פונעם טל...

חנא דער עפֿל־סוחר, אזוי האָט מען אים גע
רופן אין שטעטל, און ער איז נישט געווען דער
איינציקער — ווי איר שטעטל אייך אליין פאָר —
אין זיין מיסחה. צאר אים זענען געווען געווען
וואָס האָבן אויף דעם אָפּן זיך פארדינט אויף
פרנסה. אזוי פיל, אז זיי האָבן אויפגעבויט
זייערע אייגענע שול, צו שיל פון די עפל
סוחרים (סינאגאגא מעטראָליאָן). חנא אָבער,
זינט איז האָבן אים געקאָנט, איז ער געווען
דאווענען אין אונדזער שול, איך ווייס נישט
מעגלעך אז דאָס איז געווען בלויז א סוגעס
טיע, אָבער יעדעס מאָל האָט זיך מיר אויסגע
דאכט אז פון זיין אַרץ קומט א זיסער ריח פון
עפל און באָרן.

זיין געוועלכלעך איז געווען נעבן שיל־הויף
אויפן וועג צום חדר, אָבער ווען עס וואָלט גע
ווען אויך אין עק שטעטל, ווער וואָלט געקאָנט
גובר זיין דעם יצירה־ע און נישט צולויפן ביי
אהוי, בפרט אנהויב זומער זיין געוועלכלעך...
געוועלכלעך די ביטלעך קארטן קינסטלעריש
אויפגעשניטן אויף א פּאָדעם, בייסעפּעטער,
פולע קויטן מיט זיסע פירות, פערשעקעט וואָס
האָבן געווינקט צו זיך מיטן אָני, ניין, נישט א
סיי וואָס פאר א געוועלכלעך, נאָר ממש א פיליא
לע פונעם גיטעל, וואָס גאָט ברוך־הוא מיט זיין
גרויס חסד האָט דאָ איין שטעטל אויפגעפּעפּט
האָט זיך אין אונדזער קינדערישער נאָאִיווייט
אונדז אויסגעטראַכט, כדי מיר זאָלן האָבן געה
פון אַס דעם ווינקל, חנאס, עס איז נישט נאָר
ווערן וויכטיק וואָס דאָס הייל איז געוועזן כמעט
א חורבנלעך צווישן אנדערע איינגעהויקערטע
היילעלעך: אז ער, חנא, איז געווען א קליין מענ
טש, א שווייגנדיק און מיט א ווייטל ביים
אויג, פאר אונדז איז ער, דעמאָלט, געווען א
ווינקל פונעם גיטעל, א גאָרטן פון לאַקטעקעס:
קארטן, וויינעל, טרויבן, עפל, באָרן... אלע
פירות פון דער וועלט וואָס גאָט האָט מיט זיין
חסד געפלאַנצט און אָנגעבאָטן אז זיי זאָלן געבן
פרוכט פאר אונדז, מיר קיניגער פונעם שטעטל.

איך ווייס נישט ווי אזוי עס האָט אויסגעזען
דאָס אויפ־געוועלכלעך פון אַנאָלס שטעטל, אָבער,
פיל שפּעטער, האָט זיך מיר אויסגעטראַכט אז די
רויסע פארב פון זיינע לייזונגן איז אויסגע
באָרגע געוואָרן פון חנאס קארטן. און די געלע
— די געלע קאָליר איז טאקע געוועזן פון זיין
פנים.

די קארטן האָבן אָנגעזאָגט זיין בארימטקייט.
— ביי חנא זענען שוין פאראן קארטן!
האָבן זיך באַטראַכטעט זיך איבערגענובן דאָס
נייעס אנשטאט א גוט־מאָרגן. און דער הימל
איז געווען העכער און בלויער ווי סיי ווען.

— קארטן! איך האָב געזען קארטן ביי חנא!
פלעגט זיך בארימטן א קריגטישק אין חדר,
און אַס דאָס נייעס האָט גורם געוועזן אז אונדז
זאָל זיך אויסטראַכטן אז די צייט שלעפּט זיך
לאנגזאָמער און זיי ווען, ווער האָט נאָך געהאט
דעמאָלט אויגן פארן געדוקטן וואָרט, ווער האָט
געלייגט אכט אירן רבי? עס איז געווען אומ
זיסט דאָס אַנצנע קלאפֿן זיינס מיט דער ליניע
אין סטענדער, אומזיסט האָט ער זיך באמיט צו
ציען ביים אויער איינעם פון אונדז, וועמען ער
האָט נאָר אָנגעטראָפֿן! דער קאָפּ איז אונדז
געשטאנען אויף אַן אנדער אָרט: ביים פענצטער
מיט קארטן פון חנאס געוועלכלעך.

די קארטן פלעגן אָנהייבן דעם סעזאָן, זיי
האָבן געמאכט וויכטיקער זיין פערזענלעכקייט
אין שטעטל, אָבער דאָס הייסט נישט, אז ביז
דעמאָלט איז חנא נישט געוועזן אקטיוו. אדרבה,
אין זיין געביט איז ער דאָ געווען אויף תמיר
דיקע, לאַנגע וועגן, וואָס האָבן אים געפירט פון
יענער זייט דער גרענעץ פונעם שטעטל.

הרב הכולל שליט"א מברך את הסופר חזררי ש"ז שרגאי

בהגיעו לגיל שבעים וחמש של הסופר החשוב ר' שלמה זלמן שרגאי, הרב הכולל ד"ר דוד משה ורן שליט"א שלח לבשל היובל מכתב ברכה זה:

ידי היקר והנכבד, קראתי בעיתונים ושומעתי עד מאוד שם ישראל בכל תפוצותיו משתמש בהזדמנות היובל השבעים וחמש של כתביו, כדי להביע לו רגשות אהבה, תעוצה והוקרה.

ידוע נא לי שגם אנכי, בשמי, בשם אשתי הרבנית ובשם רבנות אלפי ישראל הנחונים תחת משמרתו משמרת הקודש, אשתקד בחפנה כללית זו של יהדות זמננו, בתקופה נורית שאנו נמצאים בה, אישיותו של כתביו, השפעתו הסאירה והמקשרת

ד"ר מיכאל לאנדאו הגיע לגבורות

הרב הראשי ד"ר דוד משה ורן שליט"א שלח לד"ר מ. לאנדאו מכתב ברכה למלואות לו שמונים שנה. הרב הראשי כותב:

שכט, יהודי רומניה מוקיר, אוהב ומעריך אותך כאחד ממנהיגי הדגולים בתקופת המאבק על זכויותיו בגלות ולא ישכח איך עמדת תמיד על הכששרת כדי להגן עליו, אח"כ כשעלית לא"י המשכת להקדיש את כשרונותיו הנעלות למען שגשוג ופריחת ארצנו הקדושה וכולנו עקבנו תמיד אחרי עבודתך הפוריית בשרות העם והארץ.

עמדת תמיד לימין עולי רומניה, עזרת לכלל ולפרט, לא רק להלכה אלא גם למעשה כונה המלכות, יחי רצון שתתברך ממעון הברכות בשנים רבות מתוך בריות גופא ונהורא מעליא ויקוים בך מקרא שכתוב: "תתחדש כנשר נעוריי" (תהלים ק"ג) ונראה ונחזה כולנו בישועת ה', בגאון לתו השלמה של עם ישראל ובשלום השלם והאמתי בארץ ישראל"

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוניה ז"ל

ליקוט ועיבוד הרב יצחק מאיר מאירילוס

באים העם אלי בבקשות על צרכיהם ושפעה בהם מדת הדין, כמו שזרזנו בפסוק ה' מוקדם, כי יבוא אלי העם לדרש אלקים, אלקים היא מדת הדין (רש"י בראשית א-א), היינו באים אלי להתנצל ולהעזר ביר בעדם לעזרת השם, ושפטני בין איש" זה הקדוש ברוך הוא. וד' איש מלחמה, הרי שנקרא איש, ובין רעהו, אלו ישראל, איך שיתנהגו אלא והודעת את חקי האלקים ואת תורותיו, איך צריך להתנהג על פי ה' תורה כך וכך, ובלשון זה אני אומר אבא שבשמים, כך כתוב בתורה.

בספר "חקל יצחק" מאת הה"צ יצחק אייזיקל מספינקא (מאראמורש)

לפרשת משפטים

"מדבר שקר תרחק ונקי ר' צדיק אל תהרוג" (משפטים כג ו-). מירוש רש"י: מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אהלו: יש לו ללמוד עליו זכות, שמחייב רין אותו ללמוד לומר "ונקי אל תהרוג", ומניין ליוצא מבית דין זכאי שאין מחזירין אותו? ללמוד לומר "וצדיק אל תהרוג" וזה צדיק הוא שצדק בבית דין, ומכאן הגאון ר' דוד שפרבר, ה"ב"ד דברשוב, בספרו בתורה, וזה הוא כוונת פסוקי התורה נא, אמר משה לישראל:

לפרשת יתרו

כי יהיה להם דבר בא אלי ופסטי בין איש ובין רעהו והודעת את חקי האלקים ואת תורותיו (יה-טז).

יש לפרש בהקדם מה שמעתי, שהרב ה' קדוש ר' מאיר מפרעמישלאן אמר על שלחנו הטהור דברי תורה כהנהגה והגלום כהנהגה הפסוק מהשפעת ויפועת והצלחות מהשם יתברך ליהודים, הנהגה אולם לא היה מתאים כלל ל' המלכות שבפסוק. בין השומעים אחד מהסידור האדוקים הרהר בלבו וזי לא היה נכון שהמקרא לא יצא מיד פסוקו והרבי בצדקתו יברך אותנו ביישועות ובברכות כרצונו הטוב הוא יעמיד ענינים שאין להם שום קשר בהדברים הנאמרים ב' תורה הרבי הכיר בפניו ר' הרגיש מה שהוא מהרהר כמעט לתוצאה בשפתיו ופנה אליו ואמר: לוי בלשון תורה יורה דעה, הלכות כיבוד אב ואם סימן ר"מ סעיף י"א, ראה אביו שעובר על מה שכתוב בתורה ערוך (בתורה) לא יאמר לו: עברת, יאמר לו: אבא, כתוב בתורה כל וכן, אם כן, איך שהתורה יתברך שמו הוא לו שאין אנהגו שבעי רצון מהתנהגותו עמנו, אם כן מהו העצתו לפרש בקשינו בפסוקי התורה שיכילו ברכות וצדקנו ולומר: אם שבשמים, כך כתוב בתורה, וזה הוא כוונת פסוקי התורה נא, אמר משה לישראל:

נעשה ונשמע

ישראל עם סגולה נבחרה מכל העמים ממני שהקדוש נעשה לנשמה, והכוונה דכל שאר האומות לא היו מוכנים שמים עליהם עד שישמעו תהלה מה כתוב בה ויוראו אל דעתם וי' ויתר, כלומר תוספת (תהלה). וזאת שהכתוב של "כמהה ה' למקרא שהוא מלא ורין, וישלח יתרו למעלה ולמטה" (ואי) לו צריך לומר כמהה הבתולות ושלמה מלת יתרו א' בטעות.

אלקים לא תתלל וכ'

לכאורה למד דוקא דין ר' נשיא והלא אמר לכלל שום אדם ויע' במפרשם כאן, וזל"ס ע"פ ש"ס ע"פ ה' לא תתלל חרש, שהכוונה על הרב והדיין שהוא כמו חרש שאינו שומע וכללם לא יפתח פיו, מפני שאינו יכול להשיב למי שהוא חקיף ממנו. וזהו איש דכל אדם שמקפליים או מבזין אותו יכול להשיב למקלל כדברים שבעתים על ראשו וממלא השומעים וראו וישמעו ויבינו ששקר הדברים

תשובה נ'

בעיה עסיק ב' ניסן ה'תש"ב פה אטלסען. תג כשר וסמך לכבוד הרב המופלא ומופלא חכם וכופר מיה כו' סכתה הגניעני ועד"ש שהגדו נ' סמטי כ' מדרגה ורם היא מעולה ממדרגת איש אנוש וגבר והוא מבקשני להר' דיעה המקור לזה, וידע ר'רם שאם אמנם האברבנאל על מ"ג ח"א הי"ד כ' ד"ס אדם נגזר מאדמה כו' ויהי שם להבזן כלו לפחות כו' ובא לאפוקי שאדם לא יאמר על מדינה כי הוא נקרא איש ורק אהר"ר והפחותים מבני אדם מוכ' נים לנבואה נקרא סאדכ, ע"ש. אבל הקפולים כולם מה אחד והוא מעלה אדם על כל המעלה ראש או אולי להעתיק כאל דברים כי רבו כו' ומפורש יוצא בהקדמה למגיד מוסיק' שהמעלה שכלל שכות הטיש הוא אדם ע"ש, ומי שיש לו מעט ידיעה בתורת התורה לגביה וזל קרי ב' רב חזק ויעזין לרוב' בוחק בראשית י"ט וכו' וז"ב וב' יתרו ע"ה" לא יתי' לך בתקני סוף תפי' ליתחאה ובוהק תורין מ"ג גדול ש' ככולם אדם ע"ש וב' נשא ד' קליה קדושה וס' כסדי' רות ע"ה" ויקח להם נשים מואביות בדיה טחה רבי ועוד כמק"ש בוהק, והקראתי ב' בראשית העתיק הרב מוה"ק וס' ה' ביור ועוד יותר הוא מבורא כ' ש' טעל על בהקדמה בן מאה שנה ע"ש שלח"ק ח"א מ' ס' קטנים מצה עשרה ושושרה כמק"ש ובהקדמה תולדות אדם בבית ישראל ובבית אחרון ובבית חמשה ובבית דוד ובח"ה ב' בראשית וב' יורק ע"ש שיש שנקרא אדם מ' אדמה ויש שנקרא אדם מ' אדמה לעליון והכן, וע"ש בתהלת הספר בעשרה מאמרות מאמר א' וב' יורק המאמר מיבמות ס' א' וב' יורק וכוונתו כי אדם קרוי אדם כו' ועוד נד' הויאט טלור רמתי עלי, סוד ה' מ' א"ה ח"ה במילואו באלטין עולה מ'ה כמספר אד"ס וע' מדי' תלפיות אות א' ענה אמת ד"ס אדם שעולה מ'ה הלא מפרש על אמת, ופסוק שבתנו עם הצירוף של אותיות אמת במכר קטן שיהא ט' וזל"ס סכמי ת"ב ואמר וכן כלמדי יורק מ'ה מצאתי ש' ה'ה ש' האותיות אות ש' וכן ש' בס' פ'ה"ה מצה ש' ה'ה"ה פסח ובמצע עשרה ד"ה כתיב ובסוף יורק מ'ה ספחים ש' בענין פסחים, העומר הדוחמן של הקב"ה אמת ומשער אמת הוא כמנין יורק מ'ה וא"ו ה'ה כי לא"ה אין מעשר ע"ש ויש המדי' תלפיות אדם עולה מ'ה וחלילה כמנין של הו"ה במילוי אלפין והוא מעשר מן אמת עם האלף מן אמת (כלו' דהאותיות ד"ס על צירוף מ'ה אכל הא' היא איש מ'ה משתני וגם א"ה הוא מספר קטן מן אמת ע"ש) ואח"כ חק' ס"ג ע"ש ח"ה"ה מ'ה"ה ובהקדמת תנ"ך. ועוד אמרו שם ביבמות כ"ג לאן שאין לו אשה אינו אדם ואין הכוונה שאינו נשוי ממין אדם רק שאינו נשוי אדם המשתמע שם בגמ' ובמבואר בכל המקומות הנ"ל דהיי' כמעל מוט ואף ההנ"ל נקרא אדם מן הנבמה אבל הנבמה במדרגתה הגבוה אינה נקראת אדם עד דימסך אתהא, וע"ש מ"ש ב'